

Pārsla Pētersone

HERCOGS ERNSTS JOHANS BĪRONS UN 1739. GADA KURZEMES PASTA REFORMA

1737. gada 4. maijā Dancigā 82 gadu vecumā nomira Ketleru dzimtas pēdējais pārstāvis – Kurzemes hercogs Ferdinands. Tā paša gada 12. jūnijā Kurzemes muižnieku konference par jauno hercogu ievēlēja Krievijas ķeizarienes Anna Joanovnas favorītu un virskambarkungu Ernstu Johanu Bīronu (1690–1772) – sava laika ietekmīgāko personu Krievijas galma.

Ernsta Johana Bīrona darbību Kurzemē raksturoja vēlme papildināt un nostiprināt hercogistes ienākumus, viņš centās panākt pieņemto likumu precīzu izpildi un izdeva jaunus. Neraugoties uz muižniecības aktīvu pretestību, sākās rosīga domēnu muižu atgūšana, kā rezultātā īpašumus zaudēja visi, kas nevarēja īsā laikā ar dokumentiem pierādīt muižu valdīšanas tiesības. Daudzus neapmierināja arī mēģinājums ieviest monopolu uz spirtoto dzērienu un labības pārdošanu. Jaunā hercoga intereses bija visai daudzpusīgas, sākot no skolu celtniecības līdz pat nopietniem politiskiem mērķiem. Tomēr nozīmīgu reformu veikšanai trīs viņa darbībai atvēlētajos gados laika nepietika, un cerētie uzlabojumi Kurzemes pagrimušajā saimniecībā un viuspārējā dzīves apsīkumā izpalika.¹

Viena no jomām, kas šajā laikā piedzīvoja būtiskas reformas, bija Kurzemes pasts.

Kurzemes pasta stāvoklis E. J. Bīrona valdīšanas sākumā

18. gs. 30. gados 1685. gadā izveidotā Kurzemes hercogistes pasta organizācija bija pārvarējusi Ziemeļu kara postījumus un sāka pakāpeniski nostiprināties. Galvenā sakaru līnija gāja no Jelgavas caur Dobeli, Saldu, Skrundu, Liepāju uz Mēmeli. Pastnieki kursēja divreiz nedēļā: pirmdienās un piektdienās pulpsten deviņos pasta jātnieks astāja Jelgavu un trešdienas rītā sasniedza Mēmeli. Atpakaļceļš sākās svētdienā un ceturtdienā pulpsten sešos vakarā, un otrdienās un sestdienās pasts ienāca Jelgavā. Pie Skrundas atdalījās otrs nozīmīgākais pasta ceļš – cauri Kuldīgai uz Ventspili.² Komunikāciju uzturēšanai Zemgalē kalpoja 1714. gada septembrī izveidotā sakaru līnija Jelgava–Dignāja, ko tālāk savienoja ar Daugavpili. Maršruts ietvēra Emburgu, Bausku, Iecavu, Lielvalli, Jaunjelgavu, Seci, Sēlburgu, Jēkabpili un Dignāju. Posmā no Jelgavas līdz Bauskai pasts kurseja divas reizes nedēļā, bet tālāk līdz Dignājai – reizi nedēļā.³

Pasta darbību koordinēja hercogistes galvenais pastmeistars, par sakaru centru kalpoja Jelgavas pasta kantoris. Vetas, kur pieņēma un izsniedza korespondenci – pasta kantori – bija iekārtoti Saldū, Skrundā, Liepājā, Kuldīgā, Ventspilī, Bauskā, Jaunjelgavā un Jēkabpilī, pārējie sakaru mezgli – pasta stacijas – vēl kalpoja tikai kā zirgu maiņas vietas. Korespondences apjoms bija neliels, sūtījumu pēc stafetes

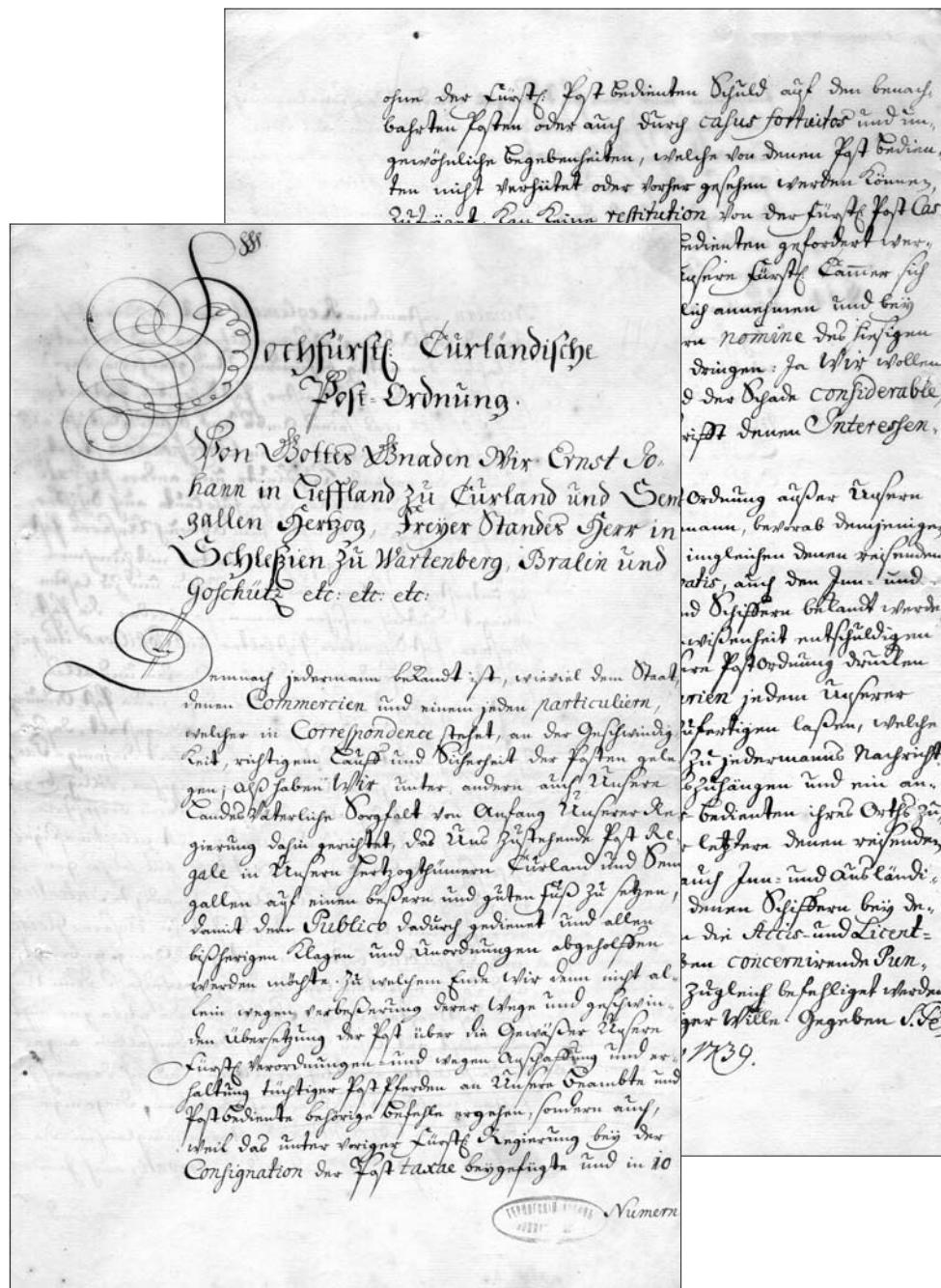
principa, katrā stacijā mainoties, transportēja viens pasta jātnieks. Pasta staciju un pastnieku uzturēšana (katrā stacijā viens zirgs un viens pastnieks), kā arī lopbarības sagāde bija apkārtējo muižu pienākums. 18. gs. pirmajā pusē Kurzemes pasta stacijās rezerves zirgus iedzīvotāju transporta vajadzībām vēl neturēja. Augstāku valdības ierēdņu un amatpersonu braucieni tika izsludināti iepriekš, šīm vajadzībām vajadzīgo zirgu skaitu pie pasta stacijām sapulcināja no apkārtnes muižām.

Vairums pasta staciju un kantoru bija iznomāti privātpersonām. Galvenais – Jelgavas pasta kantoris no 1730. līdz 1736. gadam atradās hercoga galma tiesas advokāta Ernsta Georga Kapela (*Cappell*) pārziņā.⁴ Uz vietām (Ventspilī, Liepājā u.c.) pastmeistara amatu bieži apvienoja ar muitnieka vai krasta fogta pienākumiem. Kaut vēl saimnieciski vāja, pasta organizācija 1730. gadā jau deva 477 valstsdaļderu 30 grašu lielu skaidrās naudas papildinājumu hercogistes kasei. No šīs summas Jelgavas pasta kantoris bija iemaksājis 364 valstsdaļderus, Kuldīgas – 33 valstsdaļderus 30 grašus, bet Skrundas – 80 valstsdaļderus.⁵

Hercogistes sakaru organizācijas attīstību būtiski traucēja apstāklis, ka kurzemniekiem neizdevās savā pārziņā pārņemt tranzīta pastu no Rīgas uz Mēmeli, to, par spīti aktīviem protestiem, vēl arvien transportēja ārzemju kurjeri. Eiropas valstīs 17. un 18. gs. šādai svešzemju pasta kurjeru klātbūtnei nebija precedenta. Rūpes par ātru un drošu komunikāciju nodrošināšanu bija viens no svarīgākajiem katras valdības uzdevumiem, līdztekus sakaru uzturēšanai pastam piemita arī valstiskuma reprezentācijas loma. Ne mazāk svarīgs faktors bija pasta kalpotāju un kurjeru uzticamība, kas garantēja korespondences noslēpuma saglabāšanu.

Pirmie Kurzemes ceļus savas valsts pasta interesēs izmantoja zviedri – kopš 1632. gada hercogisti šķērsoja zviedru Vidzemes pasta līnija Rīga–Jelgava–Mēmele. Šī sakaru sistēma nodrošināja arī hercoga un vietējo iedzīvotāju saziņas iespējas. Radot Kurzemes pasta organizāciju, Frīdrihs Kazimirs cerēja pārņemt Rīgas korespondences transportu un izbeigt zviedru Vidzemes pasta darbību hercogistē. Savstarpējās delegāciju apmaiņas un sarunas ilga desmit gadu, taču bez panākumiem. Sapratuši, ka zviedri negrasās piekāpties, kurzemnieki uzsāka aktīvu ārzemju pasta traucēšanu. Zviedru pasta darbība Kurzemē tomēr turpinājās un hercogam līdz pat Ziemeļu karam vajadzēja cīnīties ar Vidzemes pasta konkurenci.

Kurzemnieku cerības, ka hercogistes pasts būs vienīgā sakaru organizācija viņu zemē, kas nodrošinās kā iekšzemes, tā arī ārzemju korespondences pārvadāšanu un varēs saņemt visus ienākumus, nepiepildījās arī pēc Ziemeļu kara. Pēc Rīgas ieņemšanas 1710. gada 4. jūlijā Krievijas valdība steidzīgi sāka rūpēties par sakaru līniju, kas nodrošinātu regulāras saziņas iespējas no Rīgas līdz Mēmelei un tālāk uz Rietumeiropu.⁶ Sīkāk jautājumu apsprieda 1710. gada 24. augusta pieņemšanā pie ģenerāļa kņaza Aņikitas Repņina.⁷ Pēc dažām nedēļām Rīgas pasta direktors Donnets (*Donnet*) saņēma Aņikitas Repņina pavēli “pēc zviedru laika parauga” nodrošināt Krievijas pasta pārvadāšanu Kurzemē, sagādāt tam



1. att. Hercoga Ernsta Johana Birona (Biron) izdotais Kurzemes pasta darbības nolikums. 1739. gada 1./12. maijs. LVVA, 554.f., 1. apr., 893. l., 177.-190. lp.

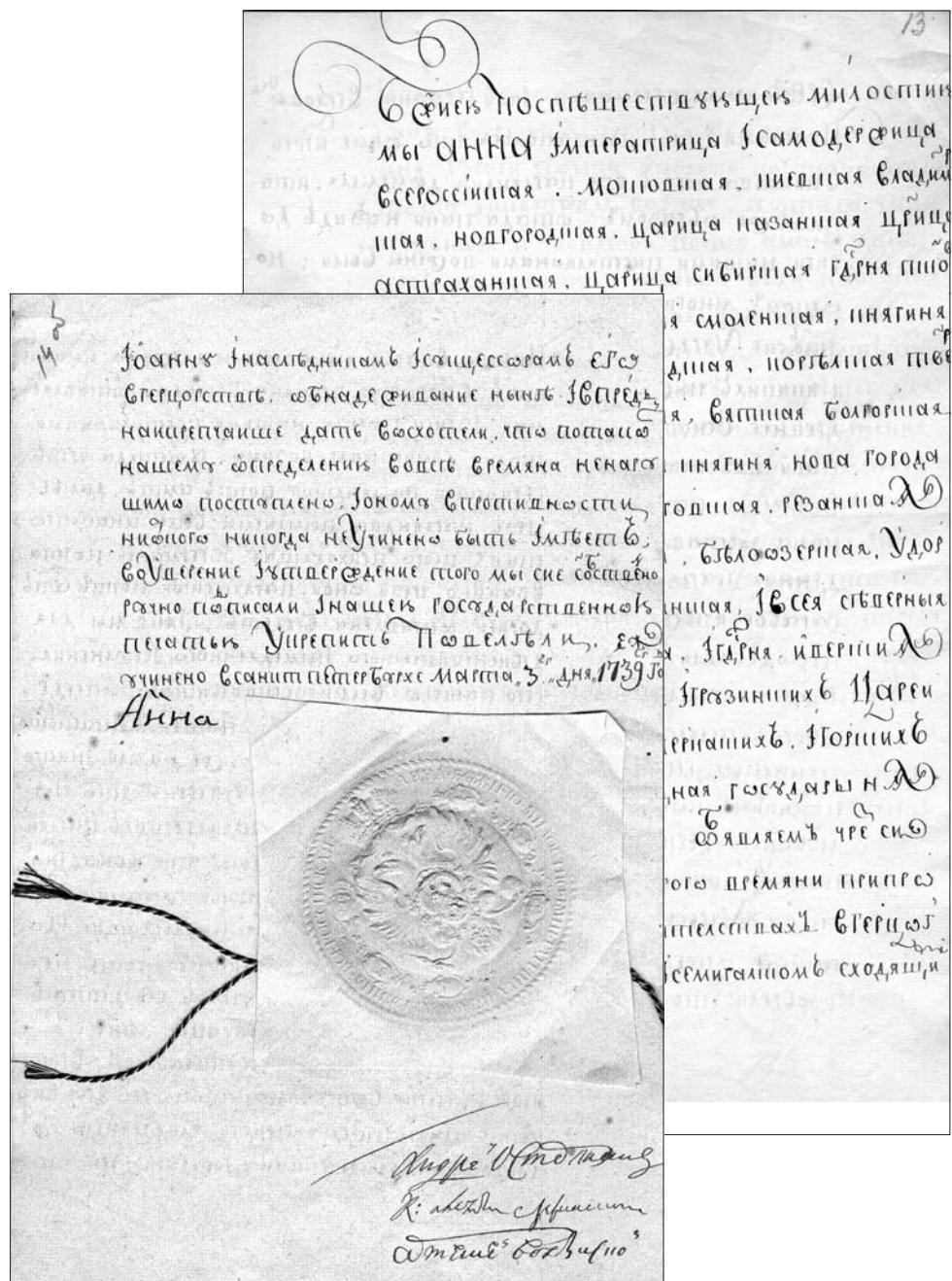
nepieciešamos zirgus un kurjerus un noteiktās vietās izvietot zirgu maiņas punktus.⁸ Kurzemniekus šāds rīkojums pārsteidza un aizskāra. Hercoga pastmeistars Dāvids Hartmans (*Hartmann*) vēl mēģināja pretoties un 1710. gada 2. novembrī izdeva pavēli, kas, piedraudot ar stingru sodu, aizliedza Ezerē dzīvojošajam kādreizējam zviedru pastniekam Hansam Urbānam turēt pasta zirgus Krievijas pasta vajadzībām un strādāt Rīgas pastmeistara Donneta interesēs. Jebkādā veidā atbalstīt rīdzinieku kurjerus nedrīkstēja arī pārējie hercogistes iedzīvotāji un pilsētu namnieki.⁹

Tomēr Krievijas sakaru dienestam pasta ceļš Mēmele–Rīga, kas turpinājās līdz Sanktpēterburgai, bija ļoti nepieciešams, korespondences nosūtīšanai vajadzēja būt iespējami ātrai un drošai. Bez tam maksājumi hercogistes pastam par korespondences transportu Rīgas pastmeistaram radīja finansiālus zaudējumus. Diplomātiskā spiediena rezultātā hercogs Frīdrihs Vilhelms piekrita Krievijas prasībām un 1710. gada beigās noslēdza līgumu par pasta pārvadāšanu caur Kurzemi. 12. februārī sekoja Pētera I ieceltā Vidzemes lietu pilnvarotā Gerharda Johana fon Lēvenvoldes (*Löwenwolde*) rīkojums: “Pildot Viņa Cariskās Majestātes gribu, pavēlu ierīkot un uzturēt Kurzemē pasta liniju, kādu to bija izveidojuši zviedri pirms kara. [...] Uzraudzību pār zirgu sagādi un kurjeru regulāru kursēšanu uzticu Kurzemē pazīstamajam Hansam Urbānam, kam Viņa Ķeizariskā Majestāte piešķirusi visas nepieciešamās privileģijas zirgu maiņas punktu ierīkošanai un pastnieku darba nodrošināšanai. Jebkuram aizliegts šo pasākumu traucēt, kā arī radīt vai izrādīt pretestību.”¹⁰ Salīdzinājumā ar 17. gadsimta zviedru ceļu¹¹ Krievijas sakaru maršrutā bija izdarītas izmaiņas, ietverot nozīmīgākos administratīvos centrus: šaipus Mēmeles pirmā pasta stacija atradās Nemirsetā, tad pie Papes bākas, Liepājā, Durbē, Drogā, Skrundā, Saldū, Blīdenē, Dobelē, Viskaļumuižā, Sarkankrogā (tag. Olaines apkārtne) un Rīgā. Katrā pasta stacijā bija četri zirgi, pasta kurjers un kareivis.¹²

Ernsts Johans Bīrons un Krievijas tranzīta pasta nodošana hercogistes sakaru organizācijai

Augstais stāvoklis Krievijas galmā un personiskā ietekme uz ķeizarieni Annu Joanovnu ļāva E. J. Bīronam īstenot iepriekšējo hercogu centienus par hercogistes pasta monopolu. 1739. gada 27. februārī ķeizariene izdeva rīkojumu galvenajam pasta kantorim Sanktpēterburgā izbeigt krievu pasta darbību hercogistē: Rīgas pastniekiem korespondenci transportēt tikai līdz Jelgavai, bet tālāko posmu līdz Mēmelei uzticēt hercogistes pastam.¹³

Tiešs Bīrona klātbūtnes faktors manāms dažas dienas vēlāk, 3. martā izdotajā ķeizarienes pavēlē. Jau dokumenta ievadā, skaidrojot situāciju, sastopamas kurzemnieku bieži lietotās frāzes par tiesībām nepieļaut savā zemē svešu pastnieku darbību un uzturēt tikai savu sakaru organizāciju. Pamatojuma dalā jaunievedums skaidrots ar apstākli, ka līdz ar Ernsta Johana nākšanu pie varas Kurzemes un Zemgales hercogistē beidzot valda likumība, miers un kārtība, kas



2. att. Krievijas ķeizarienes Annas Joanovnas pavēle par Krievijas korespondences transporta uzticēšanu hercogistes pastam. 1739. gada 3. marts.

LVVA, 554.f., 3. apr., 2064. l., 13. lp.

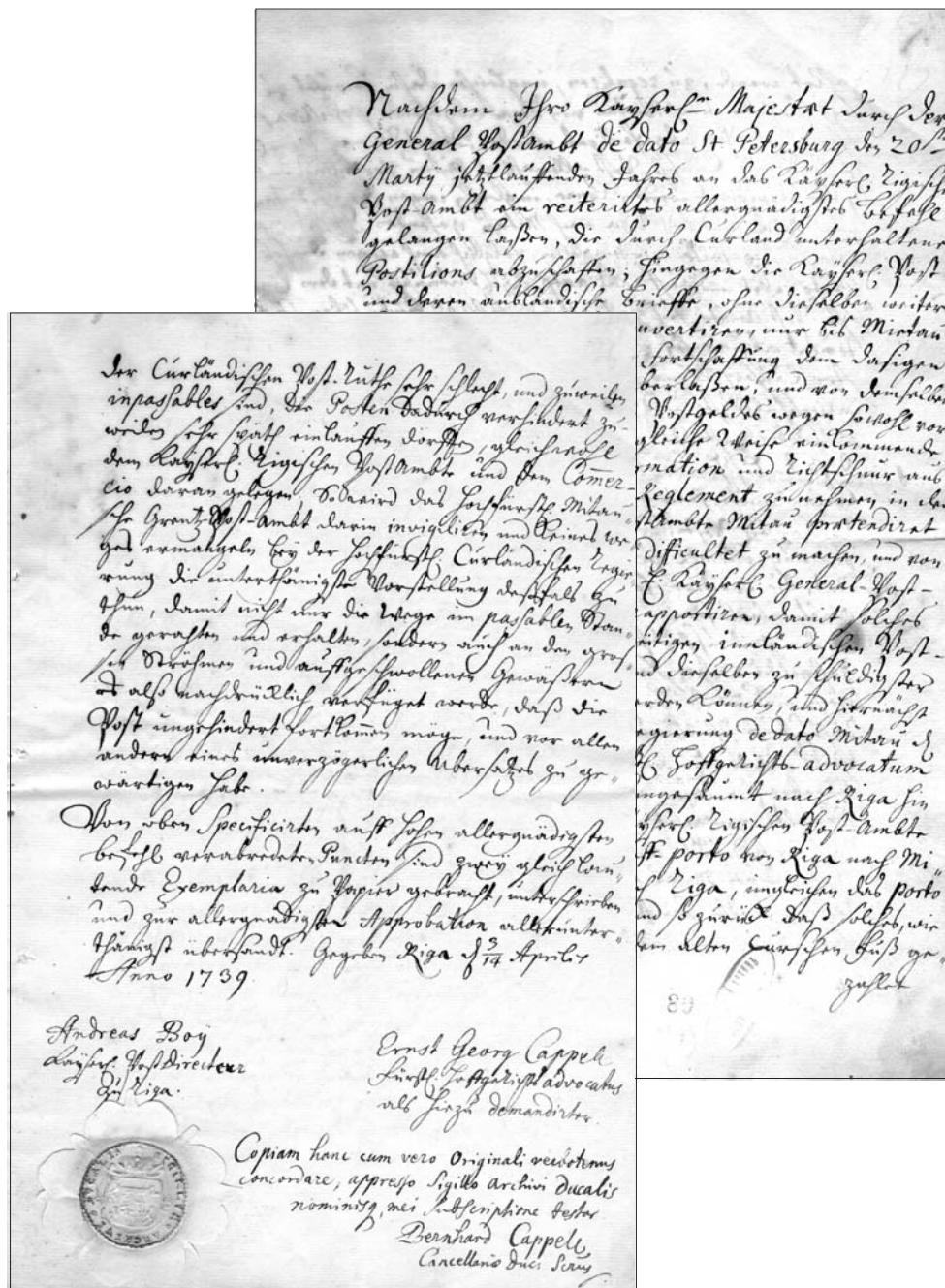
rada ticību hercogistes pasta veiksmīgai darbībai un Krievijas korespondences drošībai. Taču viszīmīgākais šai ziņā ir pavēles noslēgums: “[..] mēs esam pārliecināti, ka valdošais Kurzemes hercogs no savas puves nežēlos spēkus, lai veiktu nepieciešamos pasākumus Krievijas pasta drošai, regulārai un iespējami ātrai transportēšanai caur savu zemi. Ar šo dekrētu mēs darām zināmu Krievijas ķeizarvalsts iedzīvotājiem un viņu mantiniekim, ka Vidzemes, Kurzemes un Zemgales pašreizējam hercogam Ernstam Johanam Bironam, kā arī viņa mantiniekim un sekotājiem augšminētās privileģijas tiek nodrošinātas uz visiem laikiem, tagad un nākotnē, un nevienam nav tiesību tās ierobežot vai mainīt.”¹⁴

Tālāko pasākumu norise bija visai strauja. 20. martā Krievijas galvenais pasta kantoris nosūtīja rīkojumu Rīgas pasta kantora direktoram Andreasam Boijam (*Boj*), norādot, ka pasta robežkantora funkcijas tiek nodotas Jelgavas pasta kantorim, pārmaiņas pasta kursēšanā jāievieš bez vilcināšanās, iespējami ātri un bez mazākās pretošanās, par korespondences transporta metodēm, reglamentu, taksēm jānoslēdz līgums ar Jelgavas pasta turētāju hercogistes galma tiesas advokātu Ernstu Georgu Kapelu.¹⁵

Kaut pavēle noteica jaunās kārtības ieviešanu no 1739. gada 1. aprīļa, līgums starp Rīgas un Jelgavas pasta kantoru direktoriem tika noslēgts dažas dienas vēlāk – 3. aprīlī. Dokumentā iztirzāta Krievijas pasta nosūtīšanas kārtība no Rīgas līdz Prūsijas robežai – Mēmeles pasta kantorim. Pirmajā vienošanās punktā lasāms, ka tiek izbeigta par Rīgas pasta kantora līdzekļiem finansēto pastnieku darbība Kurzemē un turpmāk ķeizariskās Krievijas un tai adresēto ārzemju korespondenci rīdzinieki transportēs tikai līdz Jelgavai, par tālāko posmu līdz Mēmelei rūpēties hercogistes pasts.

Būtiska vienošanās daļa veltīta pasākuma finansiālajai pusei, detalizēti nosakot lietojamās pasta takses un maksājumus Jelgavas pasta kantorim. Lai izvairītos no pārpratumiem un neskaidrībām, Jelgavas pasta kantorim vajadzēja regulāri un kārtīgi uzskaitīt ienākošo un nosūtīto korespondenci un par to periodiski informēt Rīgas pasta kantora direktoru. Praktiskajā darbībā tas nozīmēja no Rīgas (un arī no Mēmeles) nākošās korespondences somu un saiņu atvēršanu, katras vēstules reģistrēšanu kantora grāmatās un taksēšanu.

Līgums paredzēja, ka posmā no Jelgavas līdz Mēmelei Krievijas korespondencei tiks noteikta takse¹⁶ – 15 graši par vienu loti¹⁷ smagu vēstuli, šo naudu Jelgavai maksās Rīgas pasta kantoris. Būtiski mainījās takses posmam Jelgava–Rīga. Līdzšinējā hercogistes praksē par kurzemnieku vēstuļu un paciņu nogādāšanu Rīgā precīza takse nebija noteikta, šie līdzekļi palika Kurzemes pastmeistaram kā “atlīdzinājums par pūlēm”. Jaunajā situācijā vajadzēja transportēt arī no Mēmeles sūtīto Rīgas un Krievijas korespondenci, apjoms ievērojami pieauga, un hercogistes pastam posma apkalpošanai bija jāalgo papildu pastnieki, kas savukārt prasīja papildu izdevumus. Tādēļ tika ieviesta jauna takse – 3 graši par vienu loti smagu vēstuli. Balstoties uz precīzu uzskaiti, arī šos līdzekļus kurzemniekiem kompensēja Rīgas pasta kantoris. Kas attiecas uz sīkpakām ar zelta un sudraba izstrādājumiem, zīda vai ar zeltu un sudrabu cauraustiem



3. att. Rīgas pasta kantora direktora Andreasa Boijas (Boy) līgums ar hercogistes virspadomniekiem par Krievijas pasta pārvadāšanas kārtību.

1739. gada 3./14. aprīlis. LVVA, 554.f., 1. apr., 893. l., 173.-176. lp.

audumiem, lentām, pogām, dārglietām, sudraba monētām u.tml., par to nosūtīšanu klientiem jāmaksā uz vietas Jelgavas vai Rīgas pasta kantori, līdzekļi paliek katras iestādes rīcībā. Takses tika vienādotas: zelta vai sudraba izstrādājumiem par katru mārciņu pastam jāmaksā 15 graši, ar zīdu vai sudrabu cauraustiem vai tīra zīda audumiem, lentām, pogām utt. – 10 grašu par mārciņu, dārglietām – 10 grašu no katriem 100 valstsdaļderiem, sudraba monētām – 30 grašu no katriem 100 valstsdaļderiem, par zelta monētām – 15 graši no katriem 100 valstsdaļderiem.

Kurzemnieki vēlējās, lai pienākošos maksājumus Jelgavas pasta kantorim Rīga piesūtītu nekavējoties, kopā ar katru pienākošo pastu. Maksāšanas termiņu tomēr pagarināja, jo Rīgas pastmeistarām nepieciešams laiks naudas iekasēšanai no pieciem Vidzemes un Igaunijas pasta kantoriem. Abas puses vienojās, ka maksājumi notiks reizi ceturksnī.

Tā kā pasta somas vēstuļu transportam no Rīgas uz Jelgavu un tālāk līdz Mēmelei (tāpat arī pretējā virzienā) vairāk lietos hercogistes pastnieki, par tām jārūpējas Jelgavas pasta kantorim, labošanas izdevumus – divus Alberta dālderus gadā – piemaksās rīdzinieki. Krievijas korespondences transportam no Jelgavas līdz Mēmelei kurzemnieki katrā pasta līnijas posmā nodrošinās vienu pasta jātnieku ar zirgu. Hercogistei ar saviem līdzekļiem jāpalīdz uzturēt arī Olaines zirgu maiņas punktu, ko pirms vairākiem gadiem iekārtojis Rīgas pasta kantoris. Izdevumus Krievijas pastniekam un viņa zirgam Jelgavā, gaidot pasta pienākšanu no Mēmeles, finansēs Rīgas pasta kantoris, līdzīgi hercogistei jārūpējas par Jelgavas pastnieka uzturēšanos Rīgā.

Mainījās arī kursēšanas grafiks. Iepriekš pasts no Rīgas izgāja katru ceturtdienas vakaru, bet turpmāk pastniekiem ceļā jādodas trešdienās pulksten 12.00 pusdienā un svētdienās pulksten 5.00 pēcpusdienā.

Līgumā puses vienojās arī par pasta ceļu stāvokli: "Kā droši zināms, pasta ceļi Kurzemē ir ļoti slikti, dažkārt pat nelietojami, kādēļ pastnieki bieži nokavējas. Tas rada zaudējumus kā Rīgas pasta kantorim, tā arī tirgotājiem. Tādēļ Jelgavas pasta kantoris apsolās par nekārtībām ziņot hercogistes valdībai un veltīt visus spēkus ceļu sakārtošanai, kā arī panākt, lai nekavētos pastnieku pārceļšana pāri upēm."¹⁸

Ernsta Johana Bīrona izdotais hercogistes pasta reglaments

Krievijas ārzemju korespondences uzticēšana Kurzemes pastam radīja nepieciešamību veikt radikālus pasākumus sakaru organizācijas darba uzlabošanai, kā rezultātā būtiski palielinātos pasta darbinieku atbildība un korespondences drošība, kā arī tiktu pilnībā nodrošināta regularitāte un kursēšanas grafika ievērošana. Minētie apstākļi mudināja Ernstu Johanu Bīronu izstrādāt un izdot jaunu hercogistes pasta darbības nolikumu. Dokuments tika publicēts 1739. gada 1. maijā.

Ar jauno reglamentu autors cerēja panākt labāku kārtību hercogistes pasta darbā, lai sakaru iespējas pilnībā apmierinātu sabiedrības vajadzības. Dokumentā

noteikti pastmeistarū, pasta rakstvežu, pastnieku, pasta staciju un pasta kantoru nomnieku, kā arī korespondences nosūtītāju un saņēmēju tiesības un pienākumi. Rīkojumā uzsvērts, ka tā satus jādara zināms visiem pasta darbiniekiem un pasta klientiem, pastmeistariem teksts jāizskaidro arī tiem pastniekiem, kas vēl neprot lasīt.

Rīkojuma pirmās daļas 36 paragrāfi veltīti pastmeistarū, pasta kantoru kalpotāju un pastnieku pienākumiem. Galvenā atbildība par organizācijas precīzu funkcionēšanu uzdota pastmeistariem, kam mērķa realizēšanai jāveltī visas pūles un enerģija. Par novērotajām nekārtībām nekavējoties jāinformē kā iekšzemes, tā ārzemju kolēgi, ar nozīmīgākiem jautājumiem vai priekšlikumiem jāvēršas hercogistes kamerā vai jāziņo hercogam. Bez nopietna iemesla un speciālas atļaujas pastmeistariem aizliegts atstāt savu darbavietu ilgāk par divām dienām. Sods par pārkāpumu – desmit valsts dālderu. Pasta pienākšanas vai nosūtīšanas brīdī viņa klātbūtnē ir obligāta. Pastmeistaram, ievērojot attiecīgos priekšrakstus, sūtījumi jānosver, jānosaka takse un jāreģistrē kantora grāmatā. Bez tam katra vēstule vai paciņa ar atsevišķu numuru (šis numurs jāuzraksta arī uz sūtījuma), norādot svaru un vērtību, jāieraksta pasta pavadkartē.¹⁹ Pavadkartes sastādīšana ir pastmeistara pienākums, viņš ir atbildīgs arī par ierakstu precizitāti. Ja aizņemtības dēļ šo darbu veic kāds cits, uz kartes jābūt pastmeistara parakstam. Nepieciešams rūpīgi raudzīties, lai korespondenti par sūtījumiem noteikto taksi samaksātu nekavējoties. Jelgavas pastmeistaram jāpārbauda, jātaksē un jāreģistrē no Rīgas un no Mēmeles nākošā Krievijas korespondence. Viņa pienākumos ietilpst kontrolēt, cik precīzi takses noteiktas pārējos Kurzemes pasta kantoros, un par kļūdām nekavējoties ziņot hercogistes kamerai. Sūtījumu svara noteikšanai un taksēšanai katrā pasta kantori jābūt precīziem svariem.

Pastmeistariem rūpīgi jāraugās, lai katram sūtījumam būtu skaidri un kārtīgi uzrakstīta adrese un tie būtu noslēgti ar nosūtītāja lakan zīmogu. Paciņām un naudai jānorāda sūtījuma vērtība. Noteikumu neievērošanas gadījumā sūtījums jāatdod klientam atpakaļ vai jābrīdina par iespējamo risku. Ja ievērots, ka tirgotāju vai citu privātpersonu aploksnēs tiek sūtītas arī citām personām domātās vēstules, kantori nosūtītāja vai saņēmēja klātbūtnē pastmeistaram šādas aploksnes jāatver un tajās atrodošās vēstules jātaksē un jāreģistrē atsevišķi. Piedraudot ar nopietnu sodu, aizliegts korespondenci nosūtīt ar svešiem pastmeistariem vai dot līdzīgi citām privātpersonām.

Jelgavas pastmeistaram pasts uz Mēmeli jānosūta pirmsdienās un piektdienās pulksten sešos no rīta. Lai pastnieki iespējamīgi mazāk uzkavētos pasta kantoros, to kalpotājiem sūtāmā korespondence jāsagatavo jau iepriekš, un neatkarīgi, vai tas ir naktī vai dienā, noteiktā laikā pastnieks pašiem jāsagaīda un jāpavada. Pastnieka klātbūtnē jāaizpilda pasta grafika karte²⁰, kur objektīvi un precīzi jāieraksta pasta pienākšanas un projāmdošanās laiks. Lai netraucētu pastmeistara un kalpotāju darbu, pasta nosūtīšanas brīdī kantora darba telpā nedrīkst uzturēties svešas personas. Vēstules kopā ar pavadkartē nepieciešams iepakot nebojātā, no izturīga, taču ne pārāk bieza un rupja linu audekla darinātā maisā.

Par nolaidību (maiss saplīsis un caurs) vainīgajam jāmaksā piecu Alberta dālderu liela sodanauda. Pasta somas un saiņi jāapzīmogo ar attiecīgā pasta kantora lomas zīmogu. Tas jādara rūpīgi, lai spiedogā būtu salasāms attiecīgā pasta kantora nosaukums.

Pastmeistara pienākums ir kontrolēt, vai pasta somas ir kārtībā un tiek pievācīgi apzīmogotas. Pastu saņemot, jāpārliecinās, ka iepriekšējo kantoru zīmogi nav norauti vai bojāti. Novērojot nekārtības, jāiztaujā pastnieks, fakts jāatzīmē laika grafika kartē un trūkumi iespējami ātri jānovērš. Par notikušo jāziņo nākamajam pasta kantoram un hercogistes kamerai. Katru ceturksni pastmeistararam jāiesniedz atskaite hercogistes kamerai par kantora ienākumiem, bet reizi gadā – atskaite par gada ienākumiem un izdevumiem. Viņam jāraugās, lai pasta zirgi netiktu izmantoti lauku darbos un tie vienmēr pietiekošā daudzumā saņemtu labu barību. Par nekārtībām jāziņo hercogistes valdībai, bet novecojušie un novārgušie zirgi jānomaina ar jauniem.

Pastmeistara uzraudzībā kantorī strādā otra svarīgākā amatpersona – pasta rakstvedis. Viņa pienākumos ietilpst vēstuļu izsniegšana, takses iekasēšana un korespondences reģistrēšana pasta grāmatās. Par pasta rakstveža nolaidību pastmeistararam nekavējoties jāziņo hercogistes kamerai vai hercogam. Kaut rakstvedim visādā ziņā jārespektē pastmeistara rīkojumi, tomēr, priekšnieka rīcībā saskatot ko nolaidīgu vai nelikumīgu, viņam tas jādara zināms hercogistes kamerai.

Precīzu pasta funkcionēšanu lielā mērā nodrošināja pastnieki, kuru darbu pārraudzīja pastmeistars un modri sekoja, "lai viņi neaizrautos ar alkohola lietošanu un dzīvotu taupīgi", kā arī precīzi ievērotu dienesta pienākumus. Izmaksājot ceturkšņa algu, pastniekiem lieku reizi atgādināja amata zvēresta tekstu un, piedraudot kā ar laicīgo, tā Dieva sodu, piekodināja to ievērot.

Rīkojums prasīja rūpīgi sekot, lai pastnieki dēļ dzeršanas vai citiem sodāmiem iemesliem nekavētos ceļmalas krogos, muižās vai dzirnavās un pēc tam, cenšoties atgūt iekavēto laiku, nenodzītu zirgus. Pastnieka kavēšanās gadījumā fakts jāatzīmē grafika kartē un jānoskaidro notikuma iemesli: vai pārkāpumu radījuši objektīvi apstākļi, vai arī tā cēlonis ir nolaidība un dzeršana. Par katru bez pamatota iemesla nokavētu stundu pasta jātniekam jāmaksā pirmo reizi divu valsts dālderu liela soda nauda, atkārtotā gadījumā viņam draud desmit dienu cietums "pie maizes un ūdens", bet trešajā reizē – jāatvadās no dienesta. Ja nepamatotas aizkavēšanās dēļ tīcis pārmocīts zirgs vai arī tas gājis bojā, pastniekam jāpieprasā samaksāt dzīvnieka vērtību.

Tāpat pastniekiem aizliegts ārpus pasta kantoriem pieņemt no iedzīvotājiem vēstules, paciņas vai citas lietas. Ja tomēr kāda vēstule pastniekam nodota, pirmajā pasta kantorī tā jāreģistrē un jāiekasē takse. Par vēstuļu nelegālu līdzņemšanu bija paredzēti ļoti stingri sodi: ja pārkāpums izdarīts pirmo reizi, pastniekam pēc vēstules nodošanas pastā un takses samaksāšanas tiek piespriests arī desmit dienu cietumsods, atkārtotā gadījumā vainīgais jānodod tiesai. Ja pastnieks nelegāli ved līdzi vērtslīetas vai naudu, fakta konstatēšanas gadījumā tā jākonfiscē, mantas nosūtītājam jāsamaksā seši Alberta dālderi liela sodanauda.

Pastniekam dienesta pienākumi jāveic pašam, bez pastmeistara atļaujas citai personai viņu aizvietot aizliegts. Gatavojoties doties ceļā, pastniekam jau iepriekš jāapsedlo zirgs un vasarās, kā arī ziemā labā laikā iepriekšējais jātnieks jāgaida uz ceļa pie pasta stacijas, bet rudens un pavasara šķīdoņos viņam jābūt tādā gatavībā, lai nekavējoties varētu doties ceļā. Pastniekam vienmēr līdzi jābūt labai pasta taurei. Ja tā nolietojusies, pastmeistaram jāziņo hercogistes rentejā un jāpasūta jauns instruments. Par savu klātesamību ar skaļu taurēšanu pastniekam jāpaziņo, tuvojoties pasta stacijai un dodoties projām, kā arī pilsētu ielās un ciemos. Ja noteikums netiek izpildīts vai arī pastnieks vispār nav iemācījies taurēt, pastmeistaram par pārkāpumu jāziņo hercogistes kamerai. Citām privātpersonām – ormaņiem, celotājiem, piedraudot ar miesassodu un 12 valsts-dālderu lielu sodanaudu, sabiedriskās vietās un uz ceļiem taurēt ir aizliegts.

Pastniekam pie formas svārkiem jānēsā hercogistes pasta žetons. Ja formas svārki nolietoti, žetons jāatdod pasta kantori. Jārūpējas, lai šī amata zīme nenonāktu svešās rokās un netiku izmantota pretēji pasta interesēm. Pastniekiem jāsniedz regulāra informācija par ceļu, uzbērumu un prāmju bojājumiem, lai atbildīgajām personām nekavējoties varētu dot rīkojumus bojājumus likvidēt. Viņiem tiek piešķirta privilēģija nēsāt hercogistes pasta uniformu ar hercoga ģerboni. Dienesta pienākumu pildīšanas laikā pastniekus neviens nedrīkst aizkavēt. Jebkura veida vardarbība pret hercogistes pasta kalpotājiem tiks bargi sodita.

Ernsta Johana Bīrona reglamenta otrā daļa skaidro noteikumus korespondences nosūtītājiem. Viens no galvenajiem nosacījumiem – korespondences nosūtīšanai jāizmanto pasts, vēstuļu došana līdzi tirgotājiem vai citām privātpersonām ir stingri aizliegta. Izņēmuma gadījumos, ja līdz nākošajai pasta dienai jāgaida ilgāks laiks, bet informāciju nepieciešams nogādāt ātrāk, atļauts vēstules dot līdzi caurbraucošajiem ormaņiem, bet arī tad ar nosacījumu, ka viņi šo sūtījumu nogādās tikai līdz tuvākajam pasta kantoriem. Atrodot pie ormaņiem, jūrniekiem, tirgotājiem vai citām privātpersonām nelegālas vēstules, viņi tiks sodīti – par pirmās reizes pārkāpumu jāmaksā 20, par otro reizi – 40 Alberta dālderu. Ja pārkāpums izdarīts trešo reizi, ormaņiem tiks konfiscēti zirgi un rati, bet jūrniekiem būs jāšķiras no savām uz kuģa esošajām personiskajām mantām. Šo noteikumu ievērošana jākontrolē muitniekiem un par katru pārkāpumu jāziņo tuvējā pasta kantori. "Modrības stimulēšanai" akcīzes un muitas kalpotāji saņems ceturto daļu no iekasētajām sodanaudām.

Pasta kantoros sūtījumi jānogādā savlaicīgi, vēstuļu pieņemšana tiek pārtraukta stundu pirms pasta došanās ceļā, bet vērtslietu un naudas sūtījumi – divas stundas. Pretējā gadījumā korespondence vai nu jāatdod nosūtītājam atpakaļ, vai arī tā paliek pasta kantori līdz nākamajai pasta dienai. Klientam jāraugās, lai vēstules būtu kārtīgi apzīmogotas ar lakas zīmogu. Ja vēstule likta aploksnē, tai jābūt no laba papīra un, atkarībā no aploksnes formas, divās vai četrās vietās jāuzspiež nosūtītāja lakas zīmogs tā, lai, saiņojot sūtījumus pasta somās, aploksne neatvērtos. Ja vēstulē tiek sūtītas dārglietas vai citas vērtības, nosūtītājam precīzi

jānorāda sūtījuma vērtība un tā jāuzraksta uz vēstules. Pretējā gadījumā, ja sūtījums pazūd, pasts vērtību neatlīdzinās. Par nepareizu vērtības norādi draud sods – 10 grašu par katriem neuzrādītiem 100 florēniem. Pārsūtot ļoti dārgas lietas, kuru patieso vērtību nosūtītājs nevēlas publiskot, sūtījumu pie nodošanas pasta kantori atver pastmeistara klātbūtnē, kas vērtību reģistrē vienīgi pasta kantora grāmatā. Tā kā par naudas sūtījumiem ienāk daudz sūdzību, sevišķi no ārzemju pasta kantoriem, ka ceļā daļa naudas pazūd, lai pārpratumus novērstu, tiek ieviesta kārtība, ka hercogistes pasta kantoros klientam nauda vēstulē jāieliek pastmeistara klātbūtnē un tūlit arī jāapzīmogo ar lakanas zīmogu. Pēc tam to līdz nosūtīšanas brīdim uzglabā pastmeistars. Līdzīgā veidā jārīkojas, nosūtot paciņas ar vērtslietām.

Tā kā pasta uzdevums ir nodrošināt, lai nosūtīšanai nodotās vēstules nepazustu, netiku uzplēstas vai bojātas un neklūdīgi sasniegta adresātu, vairāki reglamenta punkti veltīti arī korespondences izsniegšanas kārtībai. Pasta kalpotājiem par sūtījumu atplešanu vai bojāšanu paredzēts 100 Alberta dālderu liels sods. Vēstules, uz kurām uzrakstīta atzīme "NB", kā arī naudas un vērtslietu sūtījumus atļauts izsniegt tikai adresātam. Kā alternatīva var kalpot adresāta pašrocīgi rakstīta pilnvara, bet šajā gadījumā pasta kalpotājam rokraksts jāpazīst. Uzmanība un piesardzība jāsaglabā arī, izsniedzot pārējās vēstules. Nereti korespondenti izmanto vēstuļu pārnēsātāju pakalpojumus. Lai saglabātu iespēju sūtījumus saņemt adresātiem pašiem, pasta kalpotājiem jāievēro, ka vēstuļu iznēsātājiem korespondenci drīkst izsniegt tikai pēc zināma laika: vēstulēm, kas pienākušas agri no rīta, kantori jāpaliek līdz trijiem pēcpusdienā, dienvidū pienākušās – līdz sešiem, septiņiem pēcpusdienā, bet pēcpusdienā un vakarā pienākušās vēstules iznēsātāji var saņemt tikai nākamajā dienā pēc pulksten deviņiem. Ne vienmēr nosūtītāji savas vēstules rūpīgi noslēguši ar lakanas zīmogu, un ceļā zem citu sūtījumu svara vai šķirojot tās atvērušās. Šādu vēstuli saņemot, citu kantora kalpotāju klātbūtnē tā nekavējoties jāaizver un jāuzspiež jauns pasta kantora zīmogs. Par notikušo jāizdara pašrocīga atzīme uz aploksnes. Saskaņā ar amata zvērestu pasta kalpotājiem vēstules saturu lasīt stingri aizliegts.

Bieži adresāti savas vēstules pasta kantoros atstāj neizņemtas. Pastmeistaram jāpieliek visas pūles, lai sūtījumi tiktu nogādāti adresātam. Katra ceturkšņa beigās kantori jāizkar neizņemto sūtījumu saraksts, kā arī par tiem jāpaziņo nosūtītājam. Ja tomēr adresātu atrast neizdodas, nākamā kvartāla beigās, saskaņojot ar hercogistes kameru, vēstule par Jelgavas pasta kantora līdzekļiem jānosūta atpakaļ.

E. J. Bīrona izstrādātais reglaments tika iespiests, un ar to varēja iepazīties visi hercogistes iedzīvotāji, kā arī ārzemju celotāji, jūrnieki un ormaņi. Katram pasta kantorim nosūtīja vienu eksemplāru, ko izkāra kantora darbatelpā publiskai lietošanai. Tāpat dokumentu saņēma arī visi muitas un akcīzes kalpotāji, pie viņiem, iebraucot hercogistē, to varēja izlasīt ārzemnieki.²¹

Gandrīz vienlaikus ar apskatīto pasta reglamentu tika izdoti arī atsevišķi rīkojumi par pasta taksēm, pasta zirgu iegādi, ceļu remontiem un pārceltuvju

būvēm. Līdz ar to bija sagatavota juridiskā bāze sakaru organizācijas darba uzlabošanai. Likumu ieviešanai dzīvē bija nepieciešams ilgāks laiks.

Pirmie praktiskie pasākumi hercogistes pasta darbības uzlabošanai

Vēloties iespējami ātrāk sakārtot hercogistes pasta organizācijas saimniecību, Ernsts Johans Bīrons jau reglamenta izstrādāšanas laikā izdeva vairākus rīkojumus privāto un hercoga muižu īpašniekiem un nomniekiem. Īpaša uzmanība tika pievērsta svarīgā sakaru mezgla – Skrundas pasta kantora darbībai. Līdz ar to, ka hercogiste pārņēma Krievijas ārzemju korespondences transportu, tika likvidēta Ezeres pasta stacija²² un galvenā hercogistes pasta ceļa Jelgava–Dobele–Saldus–Skrunda–Liepāja–Mēmele slodze ievērojami palielinājās. 1739. gada 15. aprīlī hercogs nosūtīja pavēli Skrundas muižas nomniekam Vilhelgam Dīdriham fon Lēbelam (*Loebel*) nopirkta pasta kantora vajadzībām divus labus zirgus, tāpat ar diviem labiem zirgiem nodrošināt arī Drogas pasta staciju. Muižai jāsagādā arī vajadzīgā daudzumā lopbarība un jāievēro, ka minētie zirgi izmantojami tikai pasta vajadzībām. Drogas līdzšinējais pastnieks jāatbrīvo no visām muižas klaušām, viņa vienīgajam pienākumam jābūt sūtījumu transportēšanai. Lai labāk varētu pildīt uzticētos pienākumus, abiem Skrundas pastniekiem jānodrošina katram viens kalps, jo viņa saimniecībā cilvēku nedrīkst trūkt. Pastmeistaram atgādināts arī pienākums – nodrošināt pastniekus ar nepieciešamo uniformu.²³

Tā paša gada 24. jūnijā tika noslēgts līgums starp Vilhelmu Dīdrihu Lēbelu un Ezeres muižas īpašnieces baroneses fon Ketleres (*Kettler*) pilnvaroto Ezeres un Drogas muižas administratoru Joahimu Frīdrihu Braunu (*Braun*), kurš par atlīdzību – 50 Alberta dālderu gadā – apņēmās nodrošināt jātnieku pasta kursēšanu posmā Skrunda–Drogas krogs–Durbe. Viņa pienākumos ietilpa trīs gadus nodrošināt Drogas kroga stacijai divus labus pasta zirgus (katru ne lētāku par 15 Alberta dālderiem), kā arī sagādāt tiem nepieciešamo barību un ganības. Zirga bojāejas gadījumā tas nekavējoties jāaizstāj ar citu, lai netiku kavēts pasta kursēšanas grafiks. Nepieciešams sagādāt barību un pabarot arī Skrundas un Durbes pasta zirgus, kuri, gaidot pienākošo pastu, uzkavējas Drogas krogā. Savukārt administratoram Braunam ir tiesības periodiski pārbaudīt, cik apzinīgi pastnieki pilda savus pienākumus, jo līdzšinējā prakse pierādījusi, ka viņi nereti dēļ dzeršanas vai citiem iemesliem uzkavējas apkārtējos krogos vai ciemos un pēc tam, lai nokavēto laiku atgūtu, nodzen zirgus. Par novērotajiem pārkāpumiem jāziņo Skrundas pasta kantorim vai hercogistes kamerai. Braunam jārūpējas, lai Drogas krogā nepieciešamības gadījumā zirgus bez liekas kavēšanās varētu saņemt arī speciālie kurjeri vai ceļotāji. Privātpersonas par šo pakalpojumu noteikto verstu naudu maksā pasta stacijā, bet valdības kurjeriem sniegtie pakalpojumi reģistrējami šķorgrāmatā, tie jākompenšē Jelgavas pasta kantorim.²⁴

Līdzīgā veidā privātpersonām tika iznomāts vairums pasta staciju. Pozitīvi vērtējams jaunums ir līgumā minētās pasta stacijas turētāja saistības par zirgu nodrošinājumu ceļotājiem.

1939. gada rudenī par hercogistes pastmeistarū iecēla Adamu Brandu (*Brand*). Viņa amats bija apvienots ar Jelgavas akcīzes pārvaldnieka pienākumiem.²⁵ Kaut tika prasīta apzinīga pienākumu izpilde, korespondences apjoms un atbildība bija būtiski palielinājusies, hercoga pavēle par algas lielumu un izmaksas kārtību, kā liecina saglabājušies arhīva dokumenti, kavējās. 1739. gada 5. decembrī E. J. Bīronam adresētajā vēstulē Adams Brands sūdzējās, ka nevēlas dienesta vajadzībām izlietot “savus nelielos personīgos līdzekļus”, un lūdza hercogu atrisināt jautājumu par malkas sagādi pasta kantorim.²⁶ Pēc desmit dienām hercogam nosūtītajā vēstulē pastmeistars izteicis cerību, ka “viņa uzticīgais dienests netiks atstāts bez atalgojuma” un, ņemot vērā korespondences apjoma būtisko pieaugumu, lūdzis par darbu noteikt pienācīgu samaksu.²⁷ Pastmeistara algu – 450 Alberta dālderu gadā – hercogs noteica tikai nākamā gada pavasarī. Tās lielums tika pielīdzināts iepriekšējo amatabrāļu izpeļnai.²⁸

Vienlaikus ar jauno pastmeistarū par pasta kantora rakstvedi Jelgavā sāka strādāt Gotfrīds Hibnets (*Hübnet*).²⁹ Viņam kantorī tika ierādīts bezmaksas dzīvoklis ar nepieciešamajiem iedzīves priekšmetiem, tomēr līdz algas lieluma noteikšanai un izmaksai vajadzēja gaidīt labu laiku sprīdi.

Ienākumi no Krievijas ārzemju korespondences transporta būtiski papildināja hercogistes pastu. Kā liecina pastmeistara Branda ziņojums E. J. Bīronam, par laiku no 1739. gada 3. aprīļa līdz 30. jūnijam Sanktpēterburgas pasta kantoris Jelgavai samaksājis 1732 dālderus 20 grašus.³⁰

Labi iesāktā reformas īstenošana pēc pusotra gada, diemžēl, tika pārtraukta.

Hercogistes pasts Ernsta Johana Bīrona trimdas laikā

1740. gada 17. oktobrī nomira Ernsta Johana Bīrona aizbildne Krievijas ķeizariene Anna Joanovna. Nedaudz vēlāk – 19./20. novembra naktī Kurzemes hercogs Sanktpēterburgā tika apcietināts. Kaut formāli viņš bija neatkarīgas valsts galva, tomēr sekoja Krievijas valdības organizēts tiesas process, kā rezultātā Bīronam piesprieda nāvessodu, kuru nedaudz vēlāk nomainīja ar mūža izsūtījumu. Jaunā pavaldone Anna Leopoldovna paziņoja hercogistes virspadomniekiem, ka hercogs Ernsts Johans Bīrons ir atcelts. Pamatojot ar to, ka bagātība iegūta, izlaupot Krievijas kasi, Bīrona muižas tika sekvestrētas, viss hercoga nekustamais īpašums konfiscēts un daļēji aizvests uz Krieviju. Lai to realizētu, Kurzemē ienāca 6000 krievu kareivju.³¹

Īpašumu pārņemšanas procesa īstenošanai un uzraudzībai tika izveidota īpaša sekvestrācijas komisija, kuru vadīja Vidzemes ģenerālgubernators grāfs Pēters Edmunds de Lasi (*Lacy*). 1740. gada 13. decembrī Krievijas valdība viņam adresēja rīkojumu “bez mazākās šaubīšanās pakļaut sekvestrācijai Jelgavas, Liepājas un Ventspils pasta un muitas ienākumus un līdzekļus izmantot hercoga lielo parādu

samaksai. Tā kā minētie ienākumi nav uzskatāmi par hercoga privātīpašumu, bet pieder hercogistei, būtu labāk, ja to iekasēšanā iesaistītu virspadomniekus".³²

Pamatojot ar sabiedrības interesēm un kā galveno iemeslu minot pasta precīzākas un ātrākas darbības panākšanu, 1741. gada 1. janvārī grāfs de Lasi izdeva rīkojumu par Krievijas ārzemju pasta transporta funkciju atņemšanu hercogistes pastam. "Lai izvairītos no zaudējumiem, ko līdzšinējā kārtība radījusi ķeizarvalsts kasei",³³ krievu pasta somu atvēršanu Jelgavā aizliedza. Līdz ar to hercogistes pastam tika atņemta iespēja noteikt šo sūtījumu takses un pieprasīt samaksu par korespondences transportu. Ievērojami precīzāk krievu pozīcija formulēta nedaudz vēlāk – 11. janvārā pavēlē, kurā jau nepārprotami noteikts, ka pasta tranzīta nodrošināšanai jāveido atsevišķa pasta līnija ar nepieciešamajām pasta stacijām, kurām kalpotāji, zirgi, lopbarība un pārējais inventārs jānodrošina vietējām muižām. Vienlaikus pavēlē izteikta vēlme, lai ķeizariskā pasta līnijas ierīkošana notiku bez vilcināšanās un liekiem šķēršļiem, un pausta cerība uz vietējās bruņniecības palīdzību kā ceļu labošanā, tā citos ar sakaru uzlabošanu saistītos pasākumos.³⁴ Hercogistei šī reforma nozīmēja līdzekļu aizplūdi, papildu klaušas un klausības.

Sekvestrācijas gados (1741–1759) hercogistes pasta organizācija, līdzīgi kā pirms 1739. gada, kalpoja Kurzemes iekšējo sakaru vajadzībām. Hercogistes valdības rīcību lielā mērā noteica Krievijas diktāts, un sakaru jomā virspadomnieki bija spiesti vairāk uzmanības pievērst ķeizarvalsts prasību apmierināšanai. Stāvoklis jūtami pasliktinājās līdz ar Septiņgadu kara³⁵ (1756–1763) sākšanos un Krievijas iesaistīšanos militārajās aktivitātēs, kad armijas regulārās daļas caur Kurzemē devās uz Austrumprūsiju. Situāciju labi raksturo Rucavas muižas nomnieka barona fon Mirbaha (*Mirbach*) 1757. gada 8. septembra vēstule Krievijas pilnvarotajam ministram Kurzemē Bestuževam–Rjuminam. Autors ziņo, ka arvien pieaugašās prasības palielināt zirgu skaitu Rucavas un Palangas pasta stacijās krievu kurjeru pārvadāšanai vairs nav iespējams izpildīt. Par pakalpojumiem netiek arī savlaicīgi samaksāts un iepriekšējā pusgada parāds jau sasniedzis 300 valstsdaļderu. Kaut izsmeltas jau pēdējās rezerves, arvien vēl pienāk rīkojumi nodrošināt ātras un ētas satiksmes iespējas neierobežotam kurjeru skaitam. Līdzšinējā pieredze parādījusi, ka, turot pat katrā stacijā 24 zirgus, brauktgrībētāju vajadzības nevar apmierināt un to skaitu vajadzējis palielināt līdz 30 zirgiem. Bailēs zaudēt dienestu, barons Mirbahs ar lielām grūtībām prasības izpildījis. Valdības noteiktā 300 valstsdaļderu lielā samaksa tikko segusi izdevumus pasta zirgu, sedlu un citu piederumu iegādei. Sienu un auzas vajadzējis pirkt par personisko naudu, jo apkārtējas muižas plāvas un labības laukus noganīja uz Prūsiju ejošās krievu armijas daļas. Loti sarežģīti ir nodrošināt pasta stacijās nepieciešamo kalpotāju skaitu.³⁶

Krievijas armijas klātbūtne nereti apdraudēja hercogistes pastniekus: viņiem uzbruka, atnēma zirgus un vēstuļu somas. Par vienu šādu gadījumu 1757. gada 24. janvārī virspadomniekiem sūdzējies Liepājas pastmeistars Dans Kolbs (*Kolb*). Viņš ziņo, ka iepriekšējās dienas pievakarē hercogistes pastnieks Albrehts Vockijs

(*Wotzky*), kurš jājis uz Mēmeli, vienu jūdzi no Liepājas attālajā pasta krogā saticis sešus kazakus un oficeri. Kareivji centušies dažādi aizkavēt pastnieka došanos celā un piedraudējuši atņemt un atvērt hercogistes vēstuļu somu. Kaut pastnieks atgādinājis savus pienākumus un nepieciešamību ievērot laika grafiku, uz viņu neviens nav klausījies. Nākamo pasta staciju Vockijs tā arī nav sasniedzis un vēlāk neviens viņu nav vairs redzējis.³⁷ Turpmākajā izmeklēšanā noskaidrojās, ka pasta somā bijuši vairāki naudas sūtījumi, no kuriem lielāko – 450 dukātu – vajadzēja saņemt fon Bēra (*Behr*) kundzei.³⁸

Hercogistes pasta organizācija saimnieciski nīkuļoja, par galveno nosacījumu tika izvirzīta līdzekļu taupīšana. Tā rezultātā pasta kantoru ēkas netika savlaicīgi remontētas, vairākas pasta stacijas tika likvidētas, darbinieku skaits samazināts, pastnieki, pieminot “labos Bīrona valdīšanas laikus”, regulāri sūdzējās par uniformu trūkumu. Kaut politisko notikumu rezultātā korespondences apjoms būtiski pieauga, vairums pastmeistarū vēl arvien pildīja arī citus dienesta pienākumus. Tas prasīja lielu piepūli un radīja neprecizitātes sakaru darbībā. Šķiet, tipiska situācija bija izveidojusies arī Liepājas pasta kantorī. Par apstākļiem, kas kavē pasta darbības regularitāti, 1751. gada 24. augusta vēstulē hercogistes valdībai rakstījis vietējais pasta rakstvedis Johans Frīdrīhs Hilners (*Hüllner*): “[..] nav runa par neuzticību dienestam, bet gan par to, kas traucē un apgrūtina korespondences nosūtīšanu un pareizu sūtījumu takses aprēķināšanu. Galvenais nekārtību cēlonis ir tas, ka Liepājas pastmeistara³⁹ pienākumi vēl arvien uzticēti vietējās muitas inspektoram, kura dzīvoklī arī iekārtots pasta kantoris. Amats prasa nepārtrauktu kuģniecības un būvdarbu uzraudzību, bet cilvēks taču vienlaicīgi divās vietās nevar atrasties, tādēļ rūpes par pastu galvenokārt atstātas pasta rakstveža ziņā, kurš viens pats, kaut viņam būtu visgodprātīgākie nodomi un vēlēšanās apzinīgi kalpot savai zemei, visus pasta nosūtīšanas un pieņemšanas pienākumus nespēj kārtīgi izpildīt. Pasts no ārzemēm rudenī, ziemā un agrā pavasarī Liepājā pienāk naktī, pasta rakstvedim, to gaidot, pasta kantorī jāuzkavējas līdz deviņiem vai pat vienpadsmitiem naktī. Lai rastu nepieciešamo atpūtu, viņam jādodas uz mājām. Kaut gulēts pavismaz, rakstvedim, lai sagatavotu rīta pastu, atkal agri jādodas uz pasta kantori un arī sliktos laika apstākļos jāveic bieži vien palielais ceļa gabals. Tas būtiski aizkavē pasta došanos celā, kā rezultātā Jelgavā pastnieki ierodas ar novēlošanos. Ja atlikušo nakts daļu pasta rakstvedis pavada, pārbaudot no Vācijas ienākušās vēstules, gulēšanai laika vispār neatliek, jo kantorī jau agri no rīta ierodas vēstuļu nosūtītāji. Tādējādi bez naktsmiera un ēšanas jāvada visa nākamā diena, tas bojā veselību un rada paviršības. Kas attiecas uz pirmo, tam lielisks piemērs ir nelaiķis Šulcs (*Schultz*), bet, par otro apstākli runājot, jāatceras notikumi ar iepriekšējo pasta rakstvedi Rodi (*Rode*). Šādā situācijā cieš korespondenti, kuriem, lai nosūtītu vai saņemtu vēstules, pasta rakstvedis vai pastmeistars jāmeklē dažādās vietās. Korespondentu skaits būtiski palielinātos, ja pastu atdalītu no muitas un pasta rakstveža dzīvoklis atrastos kantora ēkā. Būtu lielāka kārtība pie pasta nosūtīšanas, precīzākas kvartālu atskaites un hercogistes rentejas ienākumi palielinātos.”⁴⁰ Šī un līdzīgas

sūdzības tomēr neguva hercogistes valdības atsaucību, vēl daudzus gadus pastmeistaram bija jāpilda kā muitas inspektora, tā arī piekrastes fogta pienākumi.

Atgriešanās pie vecās kārtības

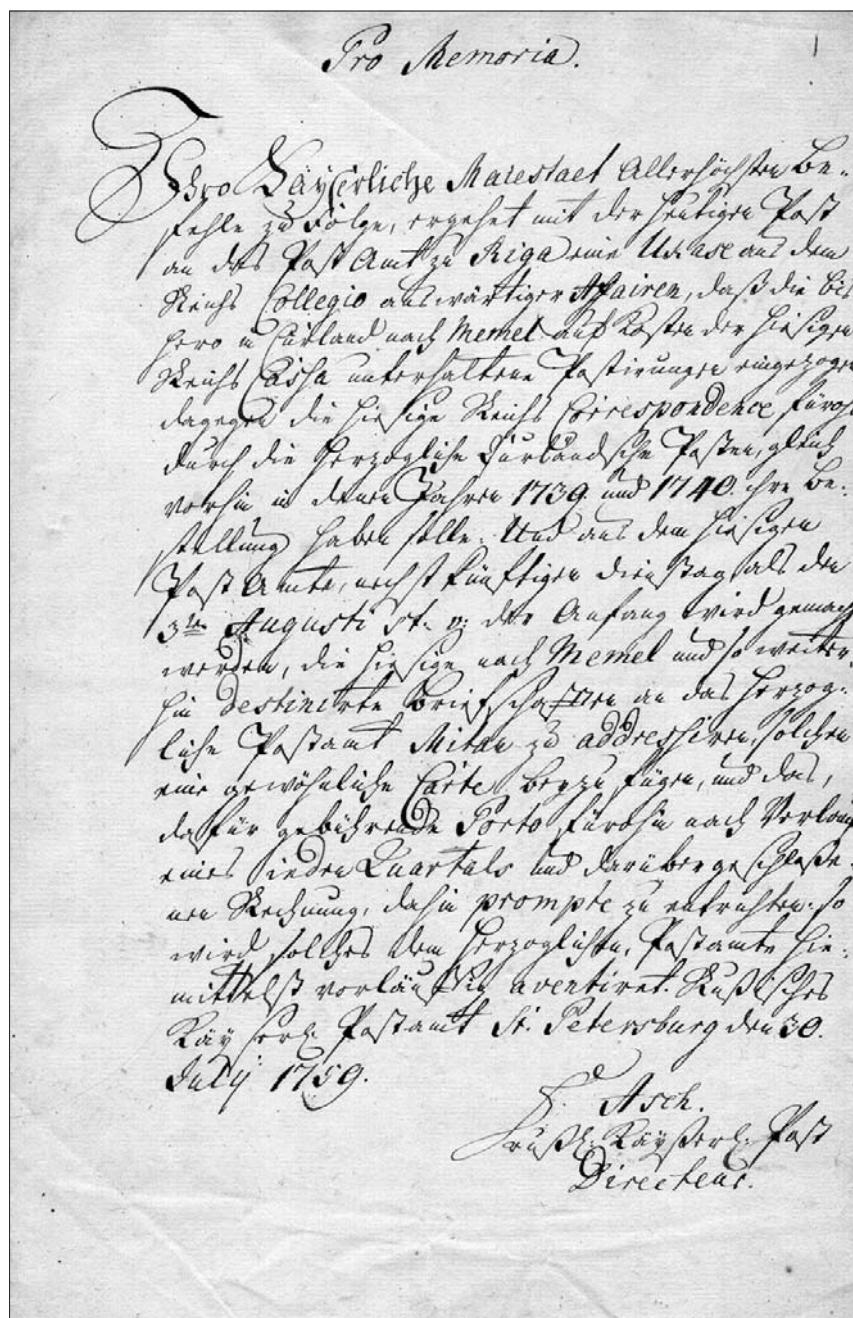
1759. gadā 12. februārī Jelgavā ieradās jaunais Kurzemes hercogs – Polijas karaļa Augusta III dēls Karls Kristians Jozefs. Pēc diviem gadiem, 1761. gada 25. decembrī, nomira ķeizariene Elizabete Petrovna. Jaunais ķeizars Pēteris III atsauca no trimdas hercogu Ernstu Johanu Bīronu. Viņa tālāko karjeru labvēlīgi ietekmēja drīzā Katrīnas II nākšanas pie varas: 1762. gada 4. augustā Sanktpēterburgā izdevās ar ķeizarieni vienoties par noteikumiem, ar kādiem Krievija piekristu viņa restitūcijai Kurzemes tronī. 23. augustā Ernsts Johans Bīrons pameta Sanktpēterburgu un devās ceļā uz Kurzemi.⁴¹

Jau hercoga Kārļa valdīšanas sākumā aktivizējās diplomātiskā darbība Krievijā ar mērķi panākt hercogistes politiskās varas nostiprināšanu un īpašumu atgūšanu. 1759. gada aprīļa beigās impērijas valdība saņēma padomnieka Johana Morica Prases (*Präße*) hercoga vārdā sastādītu aprēķinu par sekvestrācijas laika zaudējumiem, ko lūdza apmaksāt līdz tā paša gada Jāniem. Kopējā summa sasniedza 7 622 081 Alberta dālderi. Kā apgalvojis autors, rēķinā netika iekļauti iespējamie procentu ienākumi no kapitāliem, kuru apjoms, skaitot no 1740. gada, varētu sasniegt 100 000 Alberta dālderu.⁴²

Līdz ar citiem tika izvirzīts arī jautājums par Krievijas ārzemju pasta transporta tiesību atgriešanu hercogistei. Pievienojot ķeizarienes Annas Joanovnas 1739. gada 3. marta pavēles kopiju un pamatojot, ka Kurzemē līdz ar hercoga iecelšanu radušies visi priekšnosacījumi politiskās un saimnieciskās dzīves noregulēšanai, hercogs pieprasīja atjaunot Bīrona laikā iedibināto pasta kursēšanas kārtību, kā arī kompensēt nelikumīgās pasta reformas rezultātā hercogistes kasei radītos zaudējumus – 393 419,45 Alberta dālderu apmērā.⁴³

Kā atbildes reakcija kurzemnieku prasībām sekoja Krievijas pastmeistara Frīdriha Georga Aša (*Asch*) 1759. gada 30. jūlija pavēle Rīgas pasta kantorim, sākot ar nākamā mēneša trešo datumu, atgriezties pie 1739. gada pasta kursēšanas kārtības: Krievijas ārzemju pasta transportu no Jelgavas līdz Mēmelei nodot hercogistes sakaru organizācijas pārziņā un gūtos ienākumus ieskaitīt hercogistes kasē.⁴⁴

Pārmaiņas deva būtisku impulsu hercogistes pasta aktivizācijai. Salīdzinājumā ar situāciju pirms divdesmit gadiem, darba apjoms bija būtiski pieaudzis, lielu piepūli prasīja Krievijas prasības pēc ātru un drošu sakaru nodrošināšanas ar Austrumprūsijā izvietotajām karaspēka daļām. Izvirzītajiem uzdevumiem bija nepieciešama strauja iekšējo resursu koncentrācija un pieaugums, jo hercogistes pasta saimnieciskais stāvoklis bija visai nožēlojams. Kā liecina Skrundas pastmeistara Frīdriha Vilhelma Roskiusa (*Roscius*) 1759. gada 27. augusta ziņojums hercogistes pastmeistaram Dīdriham Bekmanim (*Baeckmann*), akūts zirgu un kalpotāju trūkums vērojams pat pasta stacijās uz galvenās sakaru līnijas.



4. att. Krievijas pasta virsdirektora Frīdriha Georpha Aša (Asch) rīkojums par Krievijas korespondences pārsūtīšanas kārtību cauri Kurzemei.

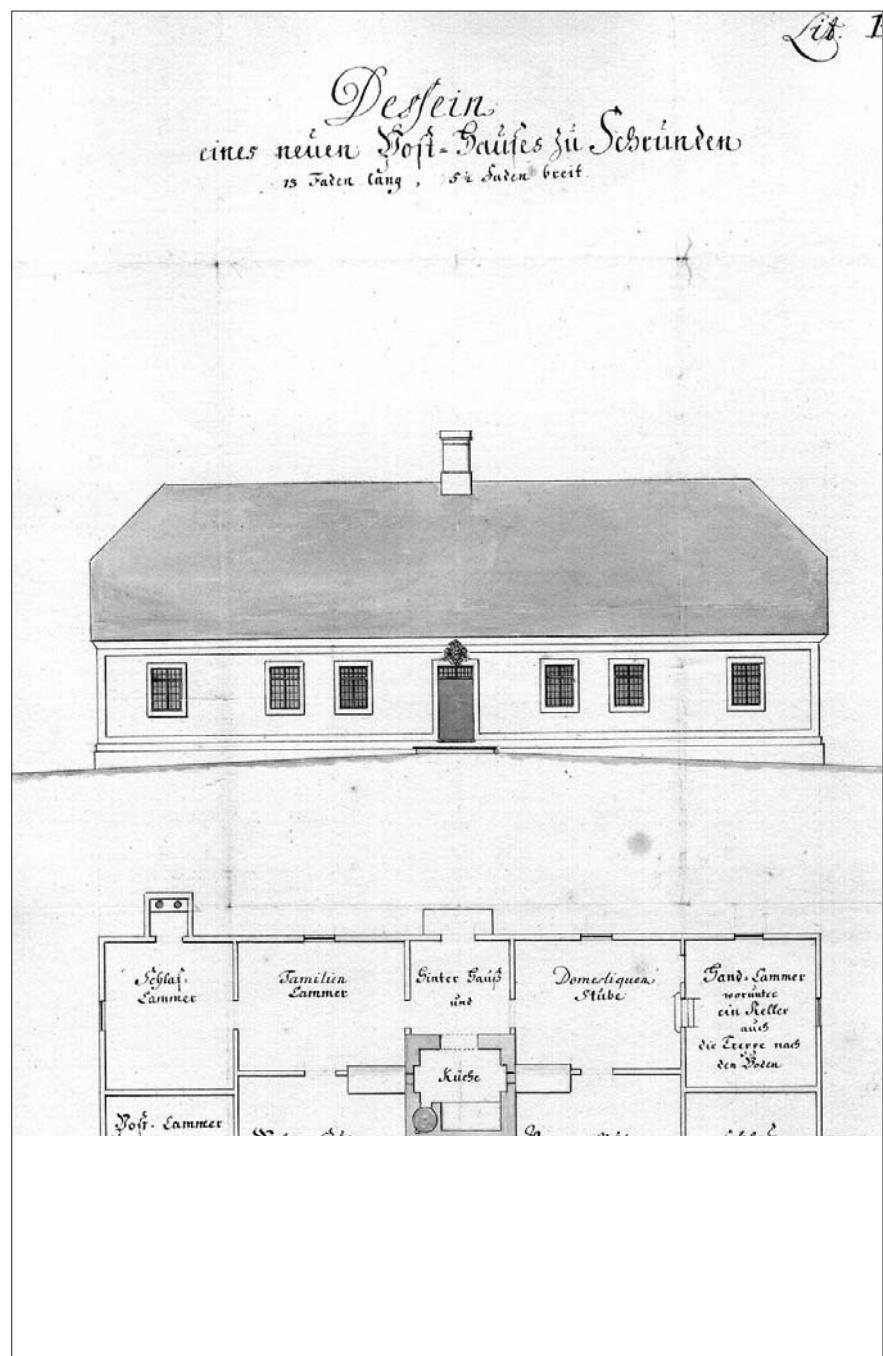
1759. gada 30. jūlijs. LVVA, 7363. f., 3. apr., 469. l., 1. lp.

Skrundas pasta stacijas rīcībā ir divi pirms četriem gadiem par hercogistes kases līdzekļiem iegādāti zirgi. Tā kā stacijai vienmēr trūcis līdzekļu, zirgi slikti kohti, novājējuši un pastam nederīgi, jo pa nelabotajiem ceļiem vairs nespēj panest smagās pasta somas. Tos vajadzētu iespējami ātri pārdot un vietā iegādāties divus jaunus un stiprus pasta zirgus. Lietderīgāk būtu, ja turpmāk šos zirgus turētu uz vietas stacijā, nevis kā līdz šim – pie tuvējiem zemniekiem. No Skrundas četras jūdzes attālajā Drogas pasta stacijā divi pasta zirgi, ko nodrošina Drogas muižas nomnieks fon Ungerns (*Ungern*), ir pilnīgi nelietojami, un minētajam nomniekam pavēlēts tos nomainīt ar jauniem. Raibās muižas pasta stacijas (netālu no Durbes) divi zirgi vēl lietojami. Taču, lai bez kavēšanās un ātri varētu transportēt ārzemju pastu, šeit par hercogistes kases līdzekļiem jāsagādā vēl divi papildu zirgi. Turpmākajai izmantošanai derīgi arī vēl abi Liepājas pasta stacijas zirgi. Turpretim Saldus pasta stacijas divi zirgi ir ļoti slikti un korespondences transportam nederīgi, – muižas pārvaldniekam dota pavēle tos nomainīt. Runājot par pastniekiem, Roskiuss apgalvojis, ka Skrundas un Saldus pastnieki ir uzticami un droši darbinieki, viņi ir hercogistes pavalstnieki un zvērējuši apzinīgi pildīt amata pienākumus. Diemžēl Skrundas pastniekam Kušjānu Gērtam, kurš te kalpo jau divdesmit gadu, pēdējā laikā uzdots pildīt arī visas muižas klaušas. Nēmot vērā ilgo dienestu pastā, kā arī to, ka šajā amatā uzticami kalpojis viņa tēvs un vectēvs, Kušjānu Gērts no muižas klaušām un klausībām būtu jāatbrīvo. Jebkādi papildu pienākumi pastniekam nebūtu pieļaujami, jo pēdējā laikā sūtījumi no Skrundas līdz Liepājai jānogādā katru dienu.⁴⁵

Tomēr visvairāk rūpju Skrundas pastmeistaram sagādā pasta kantora ēkas sliktais stāvoklis. 1759. gada 27. novembra vēstulē lasāms, ka jau vairākus gadus mājai praktiski nav jumta, manteļskursteņa velvē izveidojusies liela plaisa, caur kuru jau ilgu laiku krīt lejā kieģeļi. Mūrējums kļuvis tik nestabils, ka skurstenis jebkurā mirklī draud iegāzties un zem tā atrodošos pavardu bīstami kurināt. Ēkas abi zelmiņi nosvērušies, jumta spāres sapuvušas un daudzviet turas uz atbalsta stutēm, sapuvušas arī pārseguma spāres, un viss liecina par drīzu celtnes sabrukšanu. Kantora darbatelpā, kur notiek pasta pieņemšana un nosūtišana, lietainā laikā grūti atrast sausu vietu, kur varētu veikt vēstuļu šķirošanas un reģistrācijas darbus. Ēkas viena daļa nav apsildāma, jo tur esošo krāsni vairs nevar kurināt, bīstami kurināt arī otru krāsni, tā bojāta un viegli var izcelties ugunsgrēks. Palīdzība mājas remontam hercogistes valdībai un vietējās muižas nomniekam lūgta jau kopš 1753. gada, taču nekādi uzlabojumi nav veikti. Rezultātā ēkas stāvoklis tā pasliktinājies, ka to labot vairs neatmaksājas un jādomā par jaunas celtnes būvēšanu. Saimniecības ēkas – pasta zirgu stallis un lopu kūts – ir sabrukušas un iepriekšējā ziemā pastmeistars savus personīgos lopus izmitinājis salmu būdā. Pasta zirgu novietošanai nepieciešams būvēt jaunu stalli.⁴⁶ Šoreiz Skrundas pastmeistara sūdzība tika uzklausīta: 1760. gadā ar stāvokli iepazinās hercogistes būvdirektors Šīrmeisters (*Schiermeister*) un izstrādāja jaunā pasta kantora ēkas projektu,⁴⁷ kas visai drīz tika īstenots.

Pārņemot Krievijas ārzemju pasta transportu, hercogistes valdība garantēja ātru, drošu korespondences nosūtīšanu un brīvas, netraucētas transporta iespējas cara valdības kurjeriem. Tomēr pasta organizācijas vājā saimnieciskā bāze un zemās jaudas traucēja šī solījuma precīzu izpildi. Savukārt, pret jauno kārtību negatīvi noskaņotais Sanktpēterburgas un Rīgas pasta kantoris izmantoja katru iespēju, lai par kurzemniekiem sūdzētos savai valdībai. Tā 1761. gada 26. decembrī Krievijas pilnvarotais ministrs Jelgavā grāfs Karls fon Simoļins, pieprasot rūpīgu izmeklēšanu un vainīgo sodišanu, sūdzējās hercogistes valdībai par to, ka ģenerālfeldmaršala grāfa Buturlīna uz Sanktpēterburgu ar ļoti svarīgu valdības vēstuli sūtītais kurjers, kas 4. decembrī atstājis Marienverderu, 5. decembrī ap pulksten trijiem pēcpusdienā sasniedzis Kēnigsbergu, 6. decembrī no rīta pulksten desmitos jau bijis Mēmelē, Kurzemē aizkavējies pārāk ilgi – gandrīz divas dienas – un tikai 8. decembrī septiņos no rīta ieradies Rīgā. Tā kā kavēšanās iemesli nevarot būt ne sliktie ceļi (laika apstākļi bijuši labi), ne pārāk lielais sūtījuma svars (pacīņa svērusi nepilnu mārciņu), hercogistes virspadomnieki tiek lūgti noskaidrot patiesos kavēšanās iemeslus un tos sīki izskaidrot atbildes ziņojumā.⁴⁸ Pēc divām nedēļām hercogistes virspadomnieku – Otto Kristofera fon der Hovena (*Hoven*), Heinriha fon Ofenberga (*Offenberg*), Kristofa Georga Cīgenhorna (*Ziegenhorn*), Dīterīha Keizerlinga (*Keyserlingk*) un Franča Georga fon Franka (*Franck*) – parakstītajā atbildes vēstulē lasāms, ka vietējā sakaru organizācija dara visu iespējamo, lai nodrošinātu maksimāli ātru ārzemju korespondences un kurjeru transportu. Kas attiecas uz konkrēto gadījumu, tad vēstules autori aprēķinājuši, ka pa hercogistes ceļiem viņš pārvietojies pat ātrāk nekā Prūsijā: 18 jūdzes lielo attālumu no Kēnigsbergas līdz Mēmelei kurjers veicis 19½ stundās, bet 43 jūdzes no Mēmeles līdz Rīgai – 45 stundās. Lai noskaidrotu, vai kādā posmā bijusi novirze no laika grafika, uzsākta izmeklēšana.⁴⁹ Kavēšanās galveno iemeslu – zirgu trūkums pasta stacijās – vēstulē hercogam Kārlim norādījis Skrundas pastmeistars Frīdrihs Vilhelms Roskiuss: ar pasta kantora diviem zirgiem (arī tie, diemžēl, stāv muižas stallī, jo zirgu stallis pie kantora sabrucis) viņš spēj nodrošināt tikai regulārā pasta kursēšanu. Kurjeru un ceļotāju vajadzībām zirgus un braucējus dod muiža, un pastmeistars šīs piegādes ne vienmēr var ietekmēt.⁵⁰

Sūdzības par Kurzemes pastu turpinājās: 1762. gada sākumā virspadomniekiem vajadzēja atspēkot pārmetumus, ka hercogistes pastnieki pasta somām nepievērš vajadzīgo uzmanību, vēstules netiek pienācīgi iesaiņotas, kā rezultātā adresāti Sanktpēterburgā ļoti bieži tās saņem sabojātas. Par nepieņemamu nolaidību tika uzskatīts apstāklis, ka Krievijas uz ārzemēm adresētās vēstules Jelgavā līdz tālākajai nosūtīšanai gaidīja 12 līdz 15 stundas.⁵¹ Atbildot uz pirmo pārmetumu, virspadomnieku vēstulē detalizēti atspoguļots Jelgavas pasta kantora darbs. Ar piebildi, ka precīza un droša ārzemju pasta transportēšana ir pastāvīgs hercogistes valdības rūpu objekts, paskaidrots, ka caur Jelgavu uz Sanktpēterburgu tiek nosūtīta trīs veidu korespondence: 1. Uz Sanktpēterburgu adresētās vēstules, kas Jelgavā nonāk no Prūsijas caur Mēmeli. Visi šie sūtījumi Jelgavā pienāk apzīmogotā pasta maisā. Kaut vispārpieņemtā prakse liek pirmajā robežkantorī



5. att. Skrundas jauncejamā pasta kantora projekta skice. 1760. gads.
LVVA, 554.f., 3. apr., 2082. l., 43. lp.

apzīmogotā pasta maisā. Kaut vispārpieņemtā prakse liek pirmajā robežkantori šādus saiņus atvērt un pārbaudīt katras vēstules taksi, nēmot vērā karalaika apstāklus un Krievijas korespondences drošības intereses, Jelgavā tas netiek darīts un sainim tiek saglabāti iepriekš uzliktie zīmogi. Rīgas un vietējā pastnieka klātbūtnē šis sainis, kopā ar Varšavas vēstulēm, tiek iepakots stiprā pasta somā un nosūtīts uz Rīgu. Tādējādi jebkāda šo vēstuļu bojāšana Jelgavā ir izslēgta. 2. Kurzemes pasta kantoros nodotie uz Sanktpērburgu adresētie sūtījumi. Jelgavā katru šādu vēstuli ieliek dubultā aploksnē un, iepakojot jau iepriekš minētajā pasta somā, nosūta uz Rīgu, kur šīs vēstules tiek reģistrētas un taksētas. Ja kāda no tām būtu bojāta, Rīgas pasta kantoris nekavējoties sūtītu ziņojumu uz Jelgavu, bet šādas sūdzības nav bijušas. 3. No Varšavas uz Sanktpēterburgu adresētās, ar Polijas pastu sūtītās vēstules, ko Jelgavā nogādā Lietuvas pastnieki. Viņi sūtījumus transportē mugursomās, nevis, kā visur pieņemts, pie sedliem piestiprinātās pasta somās, – tādēļ tās nereti saņurcītas, ar aplīsušiem zīmogiem. Par nekārtībām vairākkārt ziņots Varšavas pastmeistaram, tomēr poļu un lietuviešu pastnieku darba kontrole neietilpst hercogistes pasta kompetencē. Šī vēstuļu grupa varētu būt vienīgā, kas dotu pamatu Sanktpēterburgas pastmeistara sūdzībām.

Kā nebūtisks un nepamatots virspadomnieku vēstulē raksturots arī otrs pārmetums. Krievijas ārzemju sūtījumi no Rīgas Jelgavā pienāk svētdienas un ceturtdienas vakaros pēc pulksten deviņiem, bieži pat pusnaktī. No Jelgavas uz Mēmeli tos nosūta nākamajā rītā pulksten deviņos. Šāds grafiks eksistējis kopš 1739. gada, tas ļoti izdevīgs vietējiem tirgotājiem. Bez tam Krievijas sakari ar to netiek kavēti, jo Jelgavas pastnieku darbs saskaņots ar Mēmeles pastu, kas celā uz Kēnigsbergu dadas sestdienas un trešdienas pēcpusdienās.⁵²

Krievijas pārmetumi hercogistes pastam turpinājās arī pēc Ernsta Johana Bīrona atgriešanās Kurzemē. To mērķis bija pierādīt kurzemnieku nespēju atbilstoši prasībām nodrošināt impērijas sakarus un pamatot nepieciešamību pēc savas, Rīgas pastmeistara pārvaldītas pasta līnijas. Kā liecina Bīrona 1763. gada 29. septembra vēstule Krievijas pilnvarotajam ministram Jelgavā, padomniekam Karlam fon Simolinam, jautājums jau bija gandrīz izlemts: "Izveidojusies situācija man rada lielas bažas, jo Rīga jau saņēmusi pavēli – Krievijas pasta kursēšanā hercogistē atjaunot sekvestrācijas laika kārtību. Jūsu Ekselencei nevajag pierādīt ļaunu, ko radītu šāda reforma, mani pretinieki to uzskatītu par triumfu un hercoga varas vājumu. Tādēļ es lūdzu Jūsu Ekselenci nosūtīt atbilstošām organizācijām ziņojumu un izskaidrot, cik ļoti šāda pasta reforma apdraudētu manu stāvokli. Jautājumu par pasta ienākumiem atstāju Viņa Ķeizariskās Majestātes izlemšanai."⁵³

Iespējams, Ernsta Johana Bīrona vārds un personība palīdzēja arī šoreiz: reforma tika būtiski attālināta un hercogistes sakaru organizācija Krievijas ārzemju pasta transportu turpināja pārzināt līdz 1783. gadam.

* * *

Saglabātais pasta monopolis uzskatāms par vienu no Kurzemes hercogistes valstiskuma apliecinājumiem. Tomēr arī šīs organizācijas struktūrā un darbībā izpaudās vietējās bruņniecības patstāvības tieksmes un hercoga varas nosacītais vājums. Hercogistes pasts nodarbojās tikai ar korespondences transportu, pasažieru un ceļotāju vajadzības tika atstātas privātpersonu ziņā. Līdz ar to katrā pasta stacijā pietika ar diviem līdz četriem zirgiem (gadsimta beigās to skaits pieauga līdz sešiem), kurus nereti izmitināja pat tuvējās muižas vai zemnieku sētu stāļlos. Līdz pat 18. gs. beigām daļu pasta kantoru un staciju uzturēja par hercogistes līdzekļiem (Jelgavā, Skrundā), daļu finansēja tuvējās muižas. Hercoga muižu teritorijā pasta staciju iekārtošana problēmas neradīja, bet privātmuižu īpašnieki nereti paturēja tiesības un atrada iemeslus no šīm saistībām atteikties. Hercogistes sakaru organizācijas saimnieciskās bāzes uzturēšana bija lēta, un pasts deva samērā lielu peļņu hercogistes kasei, tomēr šī sistēma kavēja pasta jaudas palielināšanos. Salīdzinājumam var minēt, ka Vidzemes pasta stacijās 18. gadsimta vidū tika turēti 25–30 zirgi, gadsimta beigās – 50. Hercogistes pasta staciju mazais zirgu skaits apgrūtināja ceļotāju un pasažieru pārvietošanos. Nepārvaramais šķērslis, kas traucēja hercogistes pastam pārņemt savā kompetencē pasažieru transporta funkcijas, bija privātpersonu pretestība un nevēlēšanās zaudēt ienākumus. Tas neļāva arī realizēt 1730. un 1770. gadā izvirzītās idejas par braucošā pasta izveidi⁵⁴ no Mēmeles līdz Rīgai.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Lancmanis, Imants. Ernsta Johana Bīrona dzīves ceļa fragmenti vēstures avotu atspulgā. Grām.: Lancmanis, Imants (red.). *Ernsts Johans Bīrons. 1690–1990. Katalogs izstādei Rundāles pilī*. Rundāle: Rundāles pils muzejs, 1992. 14. lpp.
- ² Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk –LVVA), 554. f., 3. apr., 2070. l., 6. lp.
- ³ Turpat, 2065. l., 36. lp.
- ⁴ Turpat, 90. l., 41., 42. lp.
- ⁵ Turpat, 10. lp.
- ⁶ Šī sakaru līnija ieguva vēl lielāku nozīmi līdz ar Pētera I karagājienu uz Turciju 1711. gadā un turpmāko cīņu laikā Pomerānijā un Polijā, jo nodrošināja saziņas iespējas starp Krievijas armiju un galvaspilsētu.
- ⁷ Pēc Rīgas kapitulācijas generālfeldmaršals grāfs Boriss Šeremetjevs kļazam Aņikitam Repninam uzdeva pārzināt Rīgas un Vidzemes lietas.
- ⁸ LVVA, 554. f., 3. apr., 2067. l., 60. lp.
- ⁹ Turpat, 2063. l., 2. lp.
- ¹⁰ Bulmerinq, August, von. *Aktenstücke und Urkunden zur Geschichte der Stadt Riga. 1710–1740*. Riga, 1902. Bd. I. S. 78.
- ¹¹ 17. gs. beigās zviedru pasts no Mēmeles gāja uz Kretingu, Bārtu, Ezeri, Auci, Penkuli, Lipstiemi, Viskaļumuižu, Šulca jeb Sarkankrogu (tag. Olaines apkārtnē) un Rīgu.
- ¹² LVVA, 554. f., 3. apr., 2064. l., 79. lp.
- ¹³ Turpat, 12. lp.
- ¹⁴ Turpat, 20., 21. lp.
- ¹⁵ Turpat, 19. lp.
- ¹⁶ Hercogistes pasta takse posmam Jelgava–Mēmele kopš 1695. gada bija 12 graši.
- ¹⁷ Lote – svara mērvienība, kas atbilst 12,99 gramiem.
- ¹⁸ LVVA, 554. f., 1. apr., 893. l., 173., 174. lp.

¹⁹ Pasta pavadkarti sastādīja pasta kantori, to ielika pasta somas virspusē un nosūtīja līdzi pārējai korespondencei. Katrā nākamajā pasta kantori, kur somu atvēra, ierakstus pavadvēstulē salīdzināja ar pasta somas saturu. Ar šī dokumenta palīdzību tika kontrolēts, vai sūtījumi ceļā nav pazuduši.

²⁰ Pasta grafika karte kalpoja pasta kursēšanas precizitātes kontrolei. Visa pasta ceļā garumā dokumentā katrā pasta stacijā atzīmēja pastnieka ierašanās laiku un nākamā pastnieka izjāšanas laiku.

²¹ LVVA, 554. f., 1. apr., 893. l., 177.–190. lp.

²² Jau zviedru un vēlāk arī krievu pasts uz Mēmeli tika transportēts pa ceļu, kas veda no Saldus uz Ezeri, Bārtu un Kretingu.

²³ LVVA, 554. f., 3. apr., 12. l., 15. lp.

²⁴ Turpat, 2067. l., 169., 170. lp.

²⁵ Turpat, 2066. l., 60. lp.

²⁶ Turpat.

²⁷ Turpat, 61. lp.

²⁸ Turpat, 66. lp.

²⁹ Turpat, 62., 63. lp.

³⁰ Turpat, 2067. l., 176. lp.

³¹ Lancmanis, Imants. Ernsta Johana Bīrona dzīves ceļa fragmenti vēstures avotu atspulgā. 17. lpp. Sk. arī: Skilters, Silke. "Zwanzverwaltung" oder inoffizielle Landesherrschaft? Die Tätigkeit der russischen Sequestrationskommission in der sog. herzoglosen Zeit (1740–1758). *Kurland. "Vereinigte Kurländische Stiftungen" im Auftrag der Kurländischen Ritterschaft*. 2002. 10: 5–25.

³² LVVA, 554. f., 3. apr., 254. l., 130. lp.

³³ Turpat, 1. apr., 1519. l., 23., 24. lp. Sk. arī: Skilters, Silke. "Zwanzverwaltung" oder inoffizielle Landesherrschaft? Die Tätigkeit der russischen Sequestrationskommission in der sog. herzoglosen Zeit (1740–1758). 14.

³⁴ LVVA, 554. f., 1. apr., 1519. l., 31. lp.

³⁵ Austrija, Francija, Krievija, Spānija, Zviedrija karojā ar Prūsiju, Lielbritāniju un Portugāli. Karu izraisīja Lielbritānijas un Francijas cīņa par kolonijām Ziemeļamerikā un Indijā, kā arī Prūsijas sadursme ar Austrijas, Francijas un Krievijas politiskajām interesēm. 1757. gada 22. janvārī Krievija noslēdza līgumu ar Austriju, apsolot iesaistīt cīņās ne mazāk kā 50 tūkstošu vīru lielu karaspēku. 1757. gada maijā armija ģenerālfeldmaršala St. Apraksina vadībā devās uz Austrumprūsiju, 1757. gada jūlijā ieņēma Mēmeli. 1758. gada janvārī kapitulēja Kēnigsberga, 1760. gada 9. oktobrī krievu karaspēks ieņēma Berlini. No galīgas sakāves Prūsiju izglāba Pētera III nākšana Krievijas tronī (1762), ar viņu izdevās noslēgt mieru un militāru savienību.

³⁶ LVVA, 554. f., 3. apr., 2067. l., 193.–196. lp.

³⁷ Turpat, 2069. l., 5., 6. lp.

³⁸ Turpat, 7. lp.

³⁹ Liepājas pastmeistara un muitas inspektora pienākumus 1751. gadā pildīja Joahims Foigts (*Voigt*).

⁴⁰ LVVA, 554. f., 3. apr., 2066. l., 74., 75. lp.

⁴¹ Lancmanis, Imants. Ernsta Johana Bīrona dzīves ceļa fragmenti vēstures avotu atspulgā. 18. lpp.

⁴² LVVA, 554. f., 3. apr., 259. l., 52. lp.

⁴³ Turpat, 51. lp.

⁴⁴ Turpat, 469. l., 1. lp.

⁴⁵ Turpat, 2084. l., 30.–32. lp.

⁴⁶ Turpat, 2. apr., 3174. l., 139. lp.

⁴⁷ Turpat, 3. apr., 2082. l., 43. lp.

⁴⁸ Turpat, 2067. l., 211. lp.

⁴⁹ Turpat, 265. l., 11., 12. lp.

⁵⁰ Turpat, 2066. l., 103., 104. lp.

⁵¹ Turpat, 265. l., 30. lp.

⁵² Turpat, 46.–49. lp.

⁵³ Turpat, 268. l., 86., 87. lp.

⁵⁴ 1730. gadā priekšlikumu par braucošā pasta izveidi no Mēmeles līdz Sanktpēterburgai izvirzīja Prūsija, 1770. gadā iniciatore bija Krievijas valdība, kas izveidoja braucošā pasta līniju no Sanktpēterburgas līdz Rīgai un vēlējās to pagarināt līdz Mēmelei.

Pārsla Pētersone

**HERZOG ERNST JOHANN UND DIE KURLÄNDISCHE
POSTREFORM VON 1739**

Am 12. Juni 1737 wurde in der Konferenz des kurländischen Adels Graf Ernst Johann Biron (1690–1772), Favorit der Kaiserin Anna Iwanovna von Russland, Oberkammerherr und seinerzeit die einflussreichste Person am russischen Hof, zum Herzog von Kurland und Semgallen gewählt.

Herzog Ernst Johann war bemüht, die herzogliche Macht zu stärken und die Einkünfte zu vergrößern. Zu diesem Zweck drängte er auf die Befolgung der Gesetze und erließ neue Anordnungen. Einer der Bereiche, in dem in dieser Zeit wesentliche Reformen durchgeführt wurden, war die kurländische Post.

In den 30er Jahren des 18. Jahrhunderts hatte die im Jahre 1685 gegründete Postorganisation des Herzogtums Kurland die Zerstörungen durch den Großen Nordischen Krieg bewältigt und begann sich allmählich zu festigen. Die wichtigste Verkehrslinie führte von Mitau über Doblen, Frauenburg, Schrunden und Libau nach Memel. Bei Schrunden zweigte sich eine andere wichtige Poststraße ab, diese führte über Goldingen nach Windau. In Semgallen wurden die Kommunikationen durch die 1714 angelegte Verkehrslinie Mitau–Dubena aufrechterhalten; später wurde diese Straße mit Dünaburg verbunden. Die ganze Route umfaßte Annenburg, Bauske, Eckau, Groß-Wallhof, Friedrichstadt, Setzen, Selburg, Jakobstadt und Dubena.

Die Entwicklung der kurländisch-herzoglichen Postorganisation wurde wesentlich dadurch gehemmt, dass Kurland die Beförderung der Transitpost von Riga nach Memel in seine Hände nicht übernommen hatte; ungeachtet der zahlreichen Proteste der Kurländer wurde diese Post von ausländischen Postboten besorgt. In anderen europäischen Staaten ist im 17. und 18. Jahrhundert kein Präzedenzfall für das Beisein von ausländischen Postboten überliefert.

Die Gewährleistung von schnellen und sicheren Verbindungen ist eine der wichtigsten Aufgaben jeder Regierung. Die Post diente nicht nur der Kommunikation, sie sollte auch die Staatlichkeit repräsentieren. Von großer Bedeutung war außerdem die Zuverlässigkeit der Postbeamten und Postboten, damit die Geheimnisse der Korrespondenz nicht verraten wurden.

Die hohe Stellung am russischen Zarenhof und der persönliche Einfluss auf die Kaiserin Anna Iwanovna ermöglichten Herzog Ernst Johann, den Wunsch der früheren Herzöge hinsichtlich der Monopolrechte auf die kurländisch-herzogliche Post zu verwirklichen. Am 3. März 1739 ordnete die Kaiserin an, die Beförderung der ausländischen Post Russlands der herzoglichen Post zu übergeben. Laut dieser Anordnung wurde die Tätigkeit der russischen Post im Herzogtum Kurland aufgehoben, die Rigaer Postboten sollten die Korrespondenz nur bis Mitau befördern, für den Posttransport auf der weiteren Strecke bis nach Memel war fortan die kurländisch-herzogliche Post zuständig. Diese Organisation sollte auch alle Zahlungen für die von ihr geleisteten Dienstleistungen erheben.

Durch die Übernahme der Beförderung der ausländischen Korrespondenz Russlands musste die kurländische Postorganisation, tiefgreifende Maßnahmen zur Verbesserung ihrer Tätigkeit durchführen, damit die Verantwortung der Postbeamten und die Sicherheit der Korrespondenz, wie auch die Regelmäßigkeit der Post und die Einhaltung der Lieferzeiten gewährleistet werden konnten. Aus diesem Grunde sah sich Herzog Ernst Johann veranlasst, eine neue Postordnung erarbeiten zu lassen. Diese Ordnung wurde am 1. Mai 1739 bestätigt. In 36 Paragraphen des ersten Teils werden die Pflichten des Postmeisters, der Beamten der Postkontore und der Postboten beschrieben, der zweite Teil aber beschäftigt sich mit den Bedingungen, die für die Absender der Korrespondenz Pflicht waren. Die Postordnung wurde durch separate Anordnungen hinsichtlich der Posttarife, der Anschaffung der Postpferde, der Reparaturen der Wege und der Errichtung von Fähren ergänzt. Somit war die rechtliche Basis für die Verbesserung der Tätigkeit der Postorganisation geschaffen. Für die Verwirklichung der Gesetze war jedoch eine längere Zeit nötig.

Nach dem Tode der Kaiserin Anna Iwanovna von Russland am 17. Oktober 1740 wurde Herzog Ernst Johann von Kurland in St. Petersburg verhaftet. In einem von der russischen Regierung veranstalteten Gerichtsprozess wurde er zum Tode verurteilt, später jedoch wurde dieses Urteil revidiert und zu lebenslänglicher Verbannung abgemildert. Da der Herzog von Kurland seinen Reichtum angeblich aus der russischen Staatskasse erworben hatte, wurden seine Güter in Kurland sequestriert, das bewegliche Habe aber teilweise nach St. Petersburg abtransportiert.

Das Gemeinwohl und die Wiederherstellung einer schnellen und regelmäßigen Postverbindung vorgebend, erließ Graf de Lacy am 1. Januar 1741 ein Dekret, laut dem die Transitbeförderung der russischen ausländischen Korrespondenz der kurländisch-herzoglichen Post entzogen wurde. „Zu Vorbeugung dieser den Reichs-Angelegenheiten zu nicht geringen Nachtheil gereichenden Unrichtigkeit“ wurde es fortan verboten, die Posttaschen in Mitau zu öffnen. Dadurch war die herzogliche Post nicht mehr imstande, die Posttarife für die russischen Sendungen festzusetzen und die Zahlungen für die Beförderung der Post zu erheben. Für die Ansprüche der russischen Transitpost sollte eine besondere Postlinie mit eigenen Poststationen angelegt werden; die Beamten, Pferde, Pferdefutter und das andere Inventar für diese Poststationen sollten die an der Poststraße gelegenen Güter stellen. Es wurde auch ausdrücklich betont, dass die russisch-kaiserliche Postlinie ohne Verzögerung und ohne jegliche Hindernisse seitens der kurländischen Gutsbesitzer eingerichtet werden sollte, wie auch die Hoffnung geäußert, dass die Adeligen alle mögliche Hilfe zur Reparatur der Wege und somit zur Verbesserung des Postverkehrs leisten werden. Im Laufe dieser Reform büßte das Herzogtum Kurland einen Teil seiner Einkünfte ein, seine Bewohner aber mussten zusätzliche Dienste und Fronarbeit leisten.

Während des Sequesters (1741–1759) wurden die Verbindungen innerhalb Kurlands durch die herzogliche Postorganisation, ähnlich wie in der Zeit vor 1739, betrieben. Die Regierung des Herzogtums stand unter maßgeblichem Druck

des Russischen Reichs; im Bereich des Verkehrs waren die herzoglichen Oberräte gezwungen, vor allem die Interessen Russlands zu befolgen. Die Postwirtschaft war in einem schlechten Zutande; wichtige Aufgabe war die Kosteneinsparung.

Nach der Erhebung des Prinzen Karl von Sachsen zum Herzog von Kurland (1759) und nach der Wiedereinsetzung Ernst Johanns als Herzog von Kurland (1763) erhielt die kurländisch-herzogliche Post das Recht zurück, die ausländische Korrespondenz Russlands zu befördern; dies war eine Voraussetzung für die weitere positive Entwicklung der kurländischen Verkehrsorganisation.

Iesniegts 2002. gada 4. septembrī